

A GYÖNGYÖSBOKRÉTA TÖRTÉNETE*

Írta: Pálfi Csaba

Megjelent: Táncstudományi Tanulmányok, Budapest, 1970.

A Gyöngyösbokréta népművészeti bemutatók hagyományanyaga rendkívül gazdag és a magyar néptánc hagyomány jelentős részéről áttekintést adhat. (Ezt az anyagot sajnos eddig csak kis mértékben gyűjtötték össze megbízhatóan.) Hasznos lehet a „Bokréta Szövetség” történetének ismerete az etnográfusok mellett azoknak is, akik a mai kulturális mozgalmakban, népművelésben kisebb-nagyobb mértékben vezető szerepet vállalnak, mert megismerik azt a szemléletmódot, ahogy a Szövetség vezetője, segítő társai elindították és vezették ezt a falusi tömegek között igen jelentős mozgalmat.

A bemutatók tényét és azt, hogy hagyományokat rendszeresen színpadon mutattak be, s hogy ebben parasztok vettek részt nagy számban, egyértelműen pozitívan kell értékelni. Aligha fejlődött volna azonban ez az irányzat mozgalmá, ha irányítói meg nem keresik a módját, hogy a Bokréta Szövetséget koruk társadalmának struktúrájához kapcsolják. Ugyanakkor a bemutatókon szereplő bokrétás tagok nem, vagy alig befolyásolták a mozgalom történetét, társadalmi szerepét. Nélkülük ugyan nem vált volna mozgalmá az ügy, de a társadalmi, strukturális életben betöltött szerepe kialakításában csupán mellékszereplők mondhatni kívülállók voltak. Ez a kettősség a bokrétázás egész történetében érvényesült, így a mozgalom megítélésében nem hagyhatjuk figyelmen kívül.

A Gyöngyösbokréta szervezetének kialakulása és története

„Gyöngyösbokréta néven azt a rendszeresen visszatérő színházi látványosságot ismerjük, amely parasztcsoportok tánc, ének és játékbemutatóiból állt Budapesten 1931-től 1944-ig, minden év augusztus 20-a táján. A néptáncon, népzene és a színpadi bemutatókon keresztül egy sajátos kulturális mozgalom bontakozott ki. Hatása a hagyományörzés szempontjából is jelentős, de abban is, hogy a magyar parasztság körében kulturális területen addig egyedülállóan nagyszámú tömeget mozgató meg. Nevezhetjük ezt a kulturális mozgalmat a kialakulóban lévő magyar néptáncmozgalom egyik legfontosabb szakaszának is.

Az első „Gyöngyösbokréta” bemutató 1931 augusztusában volt, Budapest székesfőváros anyagi támogatásával. Paulini Béla rendezésében néhány parasztcsoport eredeti néptáncokat táncolt a Városi Színházban. A különböző vidékről érkezett csoportokat ugyancsak Paulini szervezte meg. Ettől az időponttól kezdve beszélünk Gyöngyösbokréta bemutatókról, bokrétás falvakról, csoportokról. Hiba volna azonban, ha mi is csak ettől kezdve kezdenénk a vizsgálódást.

A bokréta mozgalom vizsgálatában vissza kell menni a XX. század fordulójáig. Európa-szerte lejátszódó folyamat, hogy a nemzeti államok kialakulása egyúttal a „nemzeti önérték” és a „saját ipar”, „saját áru”, „saját kultúra” kultuszát is kifejlesztette. Nálunk ez már az 1848-as polgári forradalomban jelszó. A forradalom leverését követő kiegyezés után 1914-ig majdnem ötven esztendő békés korszak következik, s ebben – a rohamosan bontakozó kapitalista fejlődésnek is megfelelően – a megbántott nemzeti önérték ismét magára talál és újból „saját

értékeink” felé fordul. Ez az érdeklődés és önérték csúcspontja az 1896-os budapesti Millenniumi Kiállításon. Az Európában akkor páratlan kiállításon Jankó János néprajztudós kezdeményezésére egész millenniumi falu épült. A kiállítás tartama alatt a felhozott parasztok a faluban éltek, a meglévő keretek között folytatták napi munkájukat, s a látogatók előtt lakodalmat, táncot, népszokásokat is bemutattak. (A kiállítás az erre az alkalomra kiépített Városligetben volt.) Nálunk ez a paraszti élet teljességének bemutatását szolgáló törekvés elszigetelt maradt. Svéd-, Finn- és Németországban viszont már igen korán találkozunk tudományos gyűjtéssel alátámasztott néptánc- és hagyománybemutatókkal (a szabadtéri néprajzi múzeumokban). Ebben az időben Európa-szerte fokozódik a paraszti kultúrák iránti érdeklődés.

A paraszti élet bemutatását várják a népszínművektől is. Ezt a célt azonban még kiváló íróink közül sem sikerült mindegyiknek és következetesen elérni. A népszínmű végül is a falusi műkedvelő színpadokon talál otthont. Ugyanebben az időben terjednek el a városi kisiparosság kezdeményezésére a szüreti mulatságok is.

Az első világháború elvesztése és a békeszerződés szinte tálcán hozta az ellenforradalom politikájaként a nacionalizmust, a „magyar faj felsőbbrendűségének” hirdetését, általában a mellőngető magyarkodást, kiszolgálva az irredentizmust. Megindult az „igaz magyar dolgok” keresése és a népszínművek mellett vidéken egy-egy ünnepség alkalmával néha már néptáncokat, szokásokat is bemutatnak. Népviselet és népszokás versenyt tartanak 1925-ben Sopronban. Karád 800 éves fennállásának jubileumára a helybeliek táncos bemutatót szerveznek. Kaposváron, Csökölyön, Nagykállón népszokás, viselet és táncbemutatók vannak. Domokos Pál Péter Csíksomlyón az „ezer székely lányok” napját rendezzi, ahol kb. 300 leány táncol néptáncot egyszerre. Szentimrei Jenő a Bokrétától függetlenül Erdélyben népművészeti bemutatókkal próbálkozik. (1941-ben „Kalotaszegi ballada” címen rendez Budapestten balladaestet.) A Gyöngyösbokréta bemutatók megszületésének lehetősége tehát mintegy két évtizeden át a levegőben volt.

1. Püspökbogádi bokrétások
Dancers of the Pearly Bouquet
from Püspökgogád

2. A bátaiak üvegestánca

Bottle Dance of Bata

Paulini Béla, aki később a Gyöngyösbokréta „atyja” lesz, ebben az időben újságíró. 1926-ben Harsányi Zsolttal együtt megírják és kiadják Garay: „Háry János”-ának színpadi feldolgozását a Kodály Zoltán gyűjtötte népdalokkal. Ezeket maga Kodály válogatta a szöveg közé. 1929-ben a műkedvelő csákvári parasztcsoport Paulini rendezésében bemutatja Csákváron a „Háry”-t. Utána a csoportot felhozzák Budapestre és a darabot a Magyar Színházban is előadják.

A húszas években az egész országban a legkülönbözőbb népművészeti bemutatókat tartják. A szervezők, vezetők szétágazó céljairól, elgondolásairól külön tanulmányt lehetne írni. Eleinte talán Paulini maga sem tudta, hogy milyen lehetőséget talált a Gyöngyösbokréta megszervezésével. Hamarosan ráeszmélt azonban és teljes erővel építette ki a Bokréta Szövetséget. (Ezt nem utolsósorban saját mozgalmának tekintette és egzisztenciáját is ráépítette.) A lényegében meglévő népművészeti törekvéseket szükség szerint ki is egészítette szervezettel, „dogmákkal”, és természetesen a színpadra alkalmazással.

3. A karádiak „rezgős” tánca
„Trembling” Dance of Karád

Az első Gyöngyösbokréta bemutató megszervezésekor, az 1930-as évek elején a főváros és az egész ország készpénzvalutáris helyzete elszomorító állapotban van. A világválság egyre nagyobb méreteket ölt, a valutaszerzés lehetősége csaknem az idegenforgalomra korlátozódik. Irigyelt hely Olaszország, Svájc és Ausztria, ahol kellő nevezetesség, ünnepi alkalom, idegenforgalmi vonzerő áll rendelkezésre. Nyilván ezek a példák is szerepet játszhattak abban, hogy Kovácsházy Vilmos székesfővárosi tanácsnok a nemzeti ünneppé emelt Szent István-napi ünnepség fényét is egy aránylag olcsó idegenvonzó eseménnyel kívánta emelni, s ezért a csákvári „Háry János” rendezőjeként ismert Paulinival eredeti parasztcsoportok néptáncbemutatójára vállalkozott. A főváros szervezésében zajlott le tehát Budapesten az első „Gyöngyösbokréta” – az elnevezést is Paulini adta – bemutató, amely minden téren sikert aratott. A sajtó úgy üdvözli a Gyöngyösbokrétát, mint a magyar kultúra egyik megváltóját. Művészek, értelmiségek, „polgári népieskedők”, külföldi vendégek lelkesednek az „őszinte báj” megnyilatkozásán.

A fővárosi idegenforgalmi iroda a következő „Szent István” napot már felkészültebben várja. Paulini már az első alkalommal tájékozódik a Néprajzi Múzeumban. Györffy Istvántól kért tanácsot, hogy hova menjen, az ország melyik vidékén élnek még felhozható, színpadképes formában néptáncok. Györffy a múzeum munkatársához, Gönyey Sándorhoz irányítja. Gönyey már régebben is foglalkozott a néptáncal, ezért később ő lett a Gyöngyösbokréta félhivatalos tudományos képviselője és tanácsadója.

A bemutatóknak az egész országban nagy a visszhangja. Az újabb szerepléseknél az a falu jöhetett elsősorban számításba, amelyik élő és színes népviselettel rendelkezett. A bemutatásra megfelelő táncokat, dalokat Paulini eleinte egy, esetleg két próbán egyengette a Városi Színházban színpadhoz, valóban alig számottevő változtatásokkal. (Később maga is, de a helyi vezetők is jobban „színpadra alkalmazták” a szokásokat. Az ilyesmi csak akkor tűnt fel, ha stílustalanul, hevenyészve változtattak. Főleg hatásosnak ítélt mozdulatokat, rikoltozást, vagy viseletmódosítást engedtek meg, illetve kezdeményeztek.) Paulini alaposan szervezett, felhasználta a rendelkezésre álló összes lehetőséget, mozgósította a falusi tanítókat és jegyzőket is. Így a harmadik augusztus 20-án már több mint harminc csoport tartott bemutatót az ünnepi hét minden estéjén. Az előadásokat úgy osztották be, hogy két-három napon keresztül nyolc-tíz csoport lépett fel, majd ezeket másik nyolc-tíz követte. A főváros fedezte az anyagi kiadásokat: az utazást, szállást, ellátást, a színházbért és a közönségszervezést és fizetett rá átlagban 20 000,- pengőt.

A harmadik Szent István hét tapasztalata, szervezési költségei, a csoportok szaporodása szükségessé teszi az egész ügy szervezeti összefogását. Paulini azt is tudja, hogy egységes irányítást és egyszemélyi hatalmat kell biztosítani, hogy szét ne hulljon az a pozitív erő, amely a csoportok helyi vezetőiben él, amely azonban egyúttal magába foglalja az egyes vezetők eltérő elképzelését is a népművészet szerepéről. (Minden hasonló kulturális megmozdulásban van hagyománymentő, tudományos, népművelő, kulturális, üzleti, politikai tartalom, mindegyiknek számtalan árnyalatával.) Ugyancsak a szervezeti összefogást sürgeti az ún. „népipari cikkek” gyűjtése, kiállítása és árusítása is. Ilyen cikkeket a továbbiakban az IBUSZ-on kívül csak a Bokréta Szövetség árusíthat szervezetten. A Vallás és Közoktatásügyi, Belügy- és Kereskedelemügyi Minisztériumok segítségével végül létrejön a Magyar Bokréta Szövetség, Paulini Béla elnökletével.

A Szövetség megalakítását egy újabb szempont is sürgette. Vidéken igen sok csoport Gyöngyösbokréta néven szerepel anélkül, hogy valami köze volna Paulini irányításához. Ezt a mozgalmat kellett bevinni a Bokréta Szövetségbe. Tulajdonképpen nem történik más, mint hogy a már korábban és egyébként is meglevő csoportok, de főleg szervezőik – látva a Gyöngyösbokréta sikerét – utánozni szeretnék Paulinit, de nem ismerik el egyeduralomra törését és nem adják fel önállóságukat. Legerősebbek a Márai Istvánné által szervezett – előbb Miskolc, majd Debrecen központtal működő – „Búzavirág” bemutatók, melyeknek pl. a cigándi csoport is tagja volt és csak később csatlakozott a Bokréta Szövetséghez.

Ami a mozgalom társadalmi-politikai célkitűzéseit illeti, úgy látszik, hogy a közvetlen politikai „kihasználhatóság” nem Paulini egyenes törekvése, és a tagok, a szereplők mit sem tudnak róla, eszükbe sem jut. A kihasználás lehetőségét főleg a támogatók látják, a felismerés és a célzatos felhasználás szándéka náluk a legerősebb. A Gyöngyösbokrétán keresztül a külföldnek, a polgárnak, de a résztvevőknek, a parasztoknak is be kell bizonyítani, hogy itt „szociális”, „népi”, „magyar” politika folyik, hogy dr. Molnár Imre főtitkári jelentésében 1935-ben már ezeket mondhatta: „... a tagok részei annak az ország bokkrétájának, amely egyre hatásosabban kívánja bizonyítani a világ előtt, hogy a fehér fajnak milyen tehetséges, szép, nemes, büszke, ünnepi része a kis magyar nemzet”. (Bokrétások Lapja, 1935. ápr.)

A további lépések a Bokréta Szövetség pozícióinak megszilárdítását eredményezték. Paulini bizalmat kap és mindig a legmegfelelőbb helyről. 1934. XI. 15-én a VKM rendeletet ad ki, hogy „népi csoportot” csak a Bokréta Szövetség „elvei és munkatervei szerint” lehet megszervezni. A Kereskedelemügyi Minisztérium támogatásáról biztosítja, a Rádió „minden eszközével és teljes erkölcsi erejével a M. B. Sz. Mellett áll”, a Néprajzi Társaság

munkatársai közül megfigyelőket delegál a Bokréta Szövetségbe (B. L., 1935. ápr., Főtitkári jelentés).

1935-ben a Belügyminiszter rendeletet ad ki a Bokréta Szövetség támogatásáról. Ezzel kapcsolatban a Bokrétások Lapja (1935. júl.) az alábbi szöveget közli: „A Gyöngyösbokréta elnevezéssel megindult országos mozgalom célja az, hogy a magyar népies előadó művészet különleges sajátosságait, jellegzetes vonásait és hagyományait eredetiségükben megőrizze, és azokat mind belföldön, mind külföldön ismertté tegye. Ennek a mozgalomnak vezetője a Magyar Bokréta Szövetség, amely a VKM. Irányítása és felügyelete mellett fejti ki közérdekű közreműködését, minden üzleti szempont kizárásával, tisztán a magyar nemzeti kultúra szolgálatának jegyében... Ezt az országos mozgalmat minden hatóságnak kötelessége támogatni, de kötelessége az is, hogy megvédje azt más, arra nem hivatott egyén vagy társaságnak olyan eljárásától, mely a Gyöngyösbokréta elnevezést jogtalanul akarja kisajátítani és gyümölcsozdtetni...”

4. Lakodalmi lovasjáték Csurgónagymartonban

Wedding carrousel at Csurgónagymárton

Belügyminiszteri rendelet óvja tehát a Szövetség munkáját az arra illetéktelenek kontárkodásától. A VKM. A tanítóknak szabadságot, a Bokréta Szövetség napidíjat biztosít, mindennemű bokrétás ügy elintézésének idejére. (Meg kell jegyezni, hogy ez nem jelentett túlságosan sok elfoglaltságot a helybeli néprajzi gyűjtésen és betanító munkán kívül.) A VKM. És a Kereskedelemügyi minisztérium szubvenciói mellett Paulini arról is gondoskodott, hogy egy széleskörű pártoló tagságot szervezzen. A testületben helyet foglalt a

politikai élet több fontos alakja, de a bankok képviselői is jelen voltak. Ezekből különböző, bár viszonylat csekély támogatást szerzett a Szövetség részére.

A Bokréta Szövetség szilárd léte anyagilag biztosítottnak látszik. Paulini most „eszmeileg” is meg akarja szilárdítani. (Mint látni fogjuk, szó sincs itt valami egységes eszmei, vagy politikai állásfoglalásról. Politikailag az aktuális, divatos nacionalista szólamokig terjed, minden más kérdésben saját véleményét adja közre, nem egyszer gunyoros, szellemeskedő, kioktató formában.) Egy év elteltével elérkezettnek látta az időt, hogy kijelentse: „...a Bokréta mozgalom ma már teljesen kialakult rendszere a lehető legtökéletesebb..., mert az egész kultusz dogmái is kialakultak, nem látható belső élete is teljes.” – (B. L., 1936. IX.–X. „Hajár népművészet” c. előszó.)

Mielőtt Paulini eszméi közül szemelvényeket adnánk közre, vizsgáljuk meg, milyen történelmi és társadalmi helyzetben működik a Bokrétások Szövetsége. A Szövetség léte, a bemutatók sikere és a tudatos szervezés a bokrétás falvak és csoportok felduzzadását idézi elő. A bokrétás csoportok többsége érdekes és jó hagyományanyagot visz színpadra. Egy-egy lelkes bokrétás vezető már korábban is alapos néprajzos kutatómunkát végez. (Például Kántor Mihály Cigádon, Jánosy György tiszteletes Váralján, Nemes János Hosszúhetényben, Zákonyi László Püspökbogádon, Szabó Antal Nagykállón, Németh Lili Szatmárökörítón stb.) Mégis, a bemutatók színvonala a néprajzi tájékozatlanság miatt, a hirtelen felduzzadt és ellenőrizetlen anyag miatt szemmel láthatóan esik. A körültekintés nélküli propaganda ugyanakkor külföld felé a magyarok élő népművészetével dicsekszik. A falut felkereső nyitott szemű idegen azonban „cifra nyomorúsággal”, félféudális állapotokkal, elhanyagolt szociális és gazdasági helyzettel, még nyílt nyomorral is találkozik. Persze nem a Bokréta Szövetség hibájából.

A kettősséget, ami a Gyöngyösbokréta bemutatók tűzijátéka (a Szent István napi tűzijáték) és a társadalmi valóság között volt, továbbá azt a kettősséget, ami a kultúrpolitikai törekvés és a Bokrétás tagok erről való kívülállása között volt, talán Móricz Zsigmond fogalmazza meg legelőször és nagyon világosan a Színházi Élet egyik 1935. augusztusi számában: „Ma valóságos nemesveretű pénzidegenekkel van zsúfolva a Korzó. Úgy látszik, a magyar legfőbb szentnek a napja lesz a magyar nemzeti propaganda ékköve évről-évre jobban. – Csak jól fogják meg a dolgot, meg lehet belőle csinálni a Salzburgi Játékok hallatlan idegenvonzó ételeit ... az idegeneknek (minden bajunkat magunknak hagyva) csak hadd mutogassa ez a furcsa roppantságos város... a Pearly Bouquet-t, a jó osztrák testvérek csak hozzáfognak élvezni és gyönyörködni, valósággal a paradicsomot látják maguk körül: azt nem tudják, hogy itt mindenki sír.”

A színpadra igazításról – a kicsit kirakat-színpadról – a nagyközönség is egyre inkább tudomást vesz. A VKM. Ezek miatt az 1936-os Gyöngyösbokréta bemutató után a magyar Néprajzi Társaság ellenőrzése alá helyezi a továbbiakban színpadra kerülő számokat. Az ellenőrzés azonban gyakorlatilag nem történik meg, pedig még parlamenti felszólalás is történik a Bokréta védelmében.

Györffy István kitűnően megírja: miért került sor arra, hogy néprajzos szakembereket vonjanak be a Bokréta Szövetség ellenőrző munkájába. „Mikor Paulini Béla Budapesten a csákvári paraszttal színművet mutatott be, maguk a Néprajzi Múzeum tisztviselői tanácsolták neki, hogy a néppel azok eredeti hagyományait mutassa be... Sajnos azonban – mint ilyen esetben máskor is történni szokott – sok helyen a néprajzilag iskolázatlan vidéki betanítók és rendezők „belejavítottak” a népi hagyományokba. Némely helyen már csak

töredékeit találták az ősi népszokásoknak, ezeket tehát saját fantáziájuk szerint „kiegészítették”. Nem elégedtek meg a hagyományos egyszólamú népdalokkal, ezeket több szólammal tanították be. A táncokból pedig ütemes tornagyakorlatokat csináltak, noha napról-napra láthatták falun, hogy a magyar nép egyazon nótára sem táncol egyformán, hanem ki-ki egyénisége, temperamentuma szerint másképp járja. Baj volt a kosztümökkel is. Sok helyen kiveszett már az ősi viselet, s a nép a szüreti multságok népies jelmezében jelent meg, vagy a magyaros jelleg nélküli ruháját nemzeti színű pántlikákkal rakta meg, hogy „magyar ruha”, legyen belőle. Ez a hagyomány rovására elburjánzó sok hiba nem a népet terheli, hanem a laikus helyi rendezőket, akik – tisztelet a kivételnek – jobban akartak a hagyományokhoz érteni, mint maga a nép. A VKM már korábban meglátta, hogy szakemberek irányítása és ellenőrzése nélkül a Bokréta Mozgalom hamar lejárja magát. Ezért a Gyöngyösbokréta számait ethnographus szakemberek ellenőrzése alá rendelte...Sajnos, az ellenőrzés anyagiak hiányában 1936-ig abban merült ki, hogy a szakemberek a Szent Istváni ünnepek alatt rendezett előadások bemutatóin a főelőadás előtt pár órával megjelentek, de a betanított számokban nem tudtak jóformán semmit sem változtatni, így csaknem minden előadás a betanítók egyéni elképzelését tükrözze vissza. A Magyar Néprajzi Társaság tagjai tisztában voltak azzal is, hogy ily módon a hagyománymentés jelszava alatt maga a hagyomány megromlik, s évtizedek múlva a mondvacsinált jelenségeket az időhiteles hagyományá avatja, félrevezetve a jövő ethnographusait, ezért sürgették a legteljesebb és legszélesebb körű néprajzi ellenőrzést.” (Ethnographia, 1936.)

Maga a hitelesítés technikája abból állt, hogy a bokrétások bemutatták számaikat a szakembereknek. A kutatók ezután felkutatták a falu viselet és táncgyógyományait, majd levonták a bokrétások számaira vonatkozó tanulságokat. A tényleges vagy vélt hibák kijavításának lehetőségeiről azonban nem találunk semmit a feljegyzésekben. Megtaláljuk viszonyt – szinte kommentár nélkül – az illető községből a néptánc és viseletanyag egy részének hiteles és részletes leírását.

Paulini igen érzékeny volt minden bíráló hangra, mondván, hogy a Bokrétát úgyis elég sok támadás éri. Az etnográfusok tehát ne adjanak a nyilvános kritikával újabb támadásra alapot, a kifogásokat közöljék vele szóban, s ő majd továbbítja a csoportok felé. Ezek a szóbeli észrevételek azonban legtöbbször leperegtek a Bokréta elnökéről. Az egész néprajzi hitelesítés így egy jó esztendő alatt tökéletesen és végképp befagy. Az 1938-i Gyöngyösbokréta bemutatók után Gönyey Sándor még ír egy cikket, ahol felveti, hogy ugyanazok a hibák tapasztalhatók, mint a hitelesítési akciók előtt: a színpadiasság kedvéért stílustalan és helyén nem való változtatásokat végeznek, az egészet pedig eredetinek tüntetik fel. Megállapítja, hogy az előzetes ellenőrzésnek nagyon is helye volna. „sajnos – írja – többbizben tett jóakarató bírálataink még mindig nem érték el céljukat és így a hibákért a felelősséget magunkról, mint a Gyöngyösbokréta hivatalos ellenőrzőitől kénytelenek vagyunk elhárítani”. (Ethn. 1938.é). Ezzel véget ért a Magyar Néprajzi Társaság ellenőrző munkája, Paulini megszabadult a Bokréta hivatásos bírálóitól. A javító bírálat hiányában csak Paulini ellentmondást nem tűrő kinyilatkoztatása áll a kételkedők előtt a hitelesség kérdésében: „...a parasztnak nem engedi meg a büszkeségük, hogy azzal parádézzanak, mi a szomszédé...” (B. L. 1939. I.) Ennek a frázisnak nem nagyon volt gyakorlati alapja, hiszen a színpadi törvények kötelezően hatnak a bemutatandó anyagra, változtatni a színpadon kell.

Függetlenül a résztvevők, táncosok, énekesek gondolkodásától és meggondolásaitól, a Gyöngyösbokréta úgy, ahogy volt, kitűnően beilleszthető volt az általános kultúrpolitikai és politikai irányvonalba. Az általános politikai irányvonal képviselői kifelé a magyarságnak az ősi hagyományai alapján való ezeréves jogait és a nemzetiségek közti felsőbbrendűségét érzik

bizonyítottak a mozgalommal. Irredenta, nacionalista törekvések tűzik zászlaikra a Gyöngyösbokrétát. A polgárnak a paraszti élet problémátlan báját hangsúlyozzák, elterelve a figyelmet a parasztság megoldatlan szociális kérdéseiről. De beleillett a Gyöngyösbokréta megjelenése és léte annak az értelmiségi rétegnek az elképzelésébe is, amelyik a nemzeti kultúra megújulását várta a népművészettől.

5. Farsangi köszöntők Tardon
Carnival greetings at Tard

Paulini a korszak eszméitől sodortatva, de talán nem akarata ellenére, az általánosan kötelező magyarkodás e korszakában a koreszmékhez igyekezett igazodni mozgalmával, bár valószínűleg jól tudta, hogy a bokrétás tagok enyhén szólva nem foglalkoznak fejtegetései megemésztésével, bírálatával, és a bokréta vezetők is csak az általános és kötelező nacionalista szólamokig jutnak az ideológiában. (A lelkiismeretes vezetők gondja az anyaggyűjtés és a népművelés, a betanítás, szervezés és gyakorlati csoportvezetés volt.) Paulini állásfoglalásai a hatalom felé való kötelező elkötelezettséget jelentik, és tükrözik is a hivatalos állásfoglalást a „nemzet”, a „nép-paraszt”, „hazafiság”, „magyarság” stb. kérdésekben.

Az idő és a társadalmi fejlődés eközben nem állt meg. A paraszt biciklin járt, géppel csépett, a falusi tehetős réteg fürdőszobát építtetett műbútorral berendezett lakásához, egyszóval parasztságunk annak rendje és módja szerint polgárosodott. Az a kultúra, amit a feudális viszonyok hoztak létre, legfeljebb csak hagyományként él, halálra van ítélve, új váltja fel. A polgári életforma a polgárosodással együtt megjelent és felszámolt mindent, ami a régre, elavultra emlékeztetett életformában, öltözetben, szórakozásban, szokásában, magával sodorva a hagyományokat. Ezért hiába veszi alapszabálya a Bokréta Szövetség a hagyományok felélesztését és elevenen tartását, a hagyományt most már a paraszt váltja fel

aprópénzre. Azaz egyáltalán nem a hagyomány iránt érzett tiszteletből veszi fel a viseletet augusztus 20-ra és táncol, hanem mert Pestre mehet, világot láthat, kiléphet a munka hétköznapjaiból, még napidíjat is kap. Mindez egyre növekvő polgári igényeinek kielégítéséhez viszi közelebb, ha csak egy kis lépéssel is. Ez természetes és egyáltalán nem lebecsülendő józan realitás és megfér vele saját hagyománya szeretete, emlékezetben tartása, alkalmi gyakorlása.

Ismét Móricz Zsigmond az, aki helyére tudja tenni az egész jelenséget: „A mai nép nem játszik többé idillt az életben. A mai parasztlány nem gyöngyszem, amely öntudatlan szépséggel merül fel az ethnographia habjaiból, nem is virágszál, amit le lehet törni,...ember, aki semmiben sem akar elmaradni a felette élő társadalmi rétegek lányai mögött. A Gyöngyösbokréta templomi áhítatának odakint vége. Ott ma a gyönyörű élet „tombol”. (Színházi Élet, 1933. VIII.) Ugyanő írja (Színházi Élet, 1934. VIII.): „A siker titka, hogy a magyar népben – hiába tagadták ezt egészen a legújabb időkig – színészi östehetség van.” A szereplők nagyon jól érzik, olykor tudják is, hogy amit csinálnak, az „szereplés”.

Talán az eddigiekből is kirajzolódott annyi, hogy a mozgalom története folyamán kiépült egy igen jól szervezett országos hálózat, jól szervezett anyagi ellátottsággal és a résztvevőkön keresztül egy hatalmas és értékes, élő népművészeti anyaggal, amely e bemutatók nélkül valószínűleg teljesen és visszavonhatatlanul elveszett volna.

A mozgalom története a felszabadulás után már nem sokkal lezárul. 1945-ben Paulin feleségével együtt Bajon – állítólag méreggel – öngyilkosságot követ el. A Bokréta Szövetség formailag ugyan még 1948-ig működik, azonban atyja és vezére nélkül már nincs számottevő megmozdulása. Végül a Szövetséget – az összes többi, 1945 előtti társadalmi szövetséghez és egyesüléshez hasonlóan – belügyminiszteri rendelet oszlatja fel.

Ideológiai jelenségek a bokrétás mozgalomban

Valószínűleg Paulini taktikai érzékére is fényt vet az a tény, hogy a Bokréta elnöke – a Szövetség léte és fenntartása érdekében – a Gyöngyösbokrétát igyekezett az uralkodó nézetekhez, törekvésekhez kapcsolni. Mi volt Paulini álláspontja a néphagyományról és felhasználásáról, a nemzeti magatartásról, a bokrétázás tartalmáról és céljáról? Mielőtt a kérdésekre a választ keresnénk, ismét nyomatékkal kell hangsúlyoznunk, hogy az ideológia – Paulini szavai szerint „dogmák” – megteremtése és befogadása között óriási különbség volt. Az ideológia – a Gyöngyösbokréta ilyen vagy olyan magyarázása – a polgári-értelmiségi réteg és a hivatalos kultúrkormányzat részére készült a mozgalom léte igazolására. – Lássuk azonban a megnyilatkozásokat.

Egy négy nyelvű ismertető 1933-ból így nyilatkozik: „A Gyöngyösbokréta ünnepi játék, amelyre Magyarország minden tájáról esztendőről esztendőre összesereglik a nép színe-java, hogy keleti magyarságáról bizonytságot tegyen.” – a Budapesti Hírlap (1937. VIII.) hasonlóan ír: „...Ady ősi magyar népművészetünknek, mesemondásunknak egy, még az igric és regös korból megmaradt sarja (ti. a Gyöngyösbokréta bemutatók), ami kihajtott a Trianon utáni szomorú magyar avarról” – egy alapszabály módosítás kapcsán a Bokrétások Lapja (1938., IV.–VI.) szerint a Gyöngyösbokréta feladata „a magyar népművészet minden megnyilvánulásának – népi dalnak, táncnak, viseletnek, szokásnak, népiparnak – országosan való megóvása, de új virágoztatása is. A szövetség országszerte feléleszti a hagyományokat, amivel a nép magyar öntudatát erősíti...a magyarság lelki egybeolvadását szolgálja”.

1940-ben 10 esztendő a bokréta bemutatkozása. Paulini „végrendelkezik”: „Jubileumi esztendőre ez a szóm és mondásom” (B. L. 1939. X.). A kezdetre visszatekintve megjegyzi: A Bokréta mozgalom indította el a népművészeti mozgalmat. A Gyöngyösbokréta mentette meg a magyar táncot. A nagyváros népe a bokrétások útján fedezte fel a falu népét. A nagyváros népe „úrnak” ismerte meg a parasztot, „természetesen azért egy pár tehetséges emberre szükség volt, hogy a mozgalom végre ki is törjön”. Majd később ugyanott írja: „Mintha olykor azt éreznék, hogy a falukutatók városi születésű része csak akkor indult neki a falunak, amikor meglátta a Városi Színházban a Bokrétásokat, ha ugyan utóbb egyik-másik azt is észrevette, hogy amit a Városiban látott, az nem a falu mai élete”. Éppen ezért sürgeti a bokréta ideológiai tisztázását „...a dogmákat meg kell állapítani és országosan elfogadni.” (Ez némileg ellentétes az idézett 1936-os megjegyzéssel, hogy az „egész kultusz dogmái kialakultak”). Tulajdonképpen a hagyományörzés folyamatáról, a hagyományokról és a parasztok lelki alkatáról szóló – egyéni elképzelése szerint szükséges – „dogmák” megfogalmazásáról van itt szó. Fejtegetéséből természetesen a Bokréta mozgalom fontosságára, érdemeire, és előadásaink egyedül helyes módjára lyukad ki.

6. A szanyiak verbunkja a templom előtt búcsúban

Verbunk at Szany in front of the church

Az előbbiek ismeretében válik érthetővé, hogy Paulini a népművészeti bemutatók és a hivatásos művészek produkciói közötti – szerinte áthidalhatatlan – ellentétben is sajátos, harcosan maradi álláspontot képvisel, mint a Muharay Elemér-féle „Népszínpadi Játékok” vitájában is. (B. L.1938. I.–III.) Muharay szerint „A város továbbfejlesztheti a falu művészetét...sőt magasabb kulturális fokon kell, hogy adja vissza a falunak”, Paulini szerint „a falu művészetét csak hagyjuk meg a falunak, egyrészt okosság, másrészt tisztességi

okokból.” Okosságból, mert a „népművészet báját a hivatásosok csapata úgyis tönkreteszi”, tisztességből, „mert ha egyszer a népek végre újra öröme telik művészetében, akkor ezt az örömet illik meghagyni.” A „pillangót nem lehet sasosítani”! Figyelmezteti az esetleg másképp gondolkozókat, hogy a 10. évforduló alkalmából adott e végrendekezésének közzététele után már „vigyázzanak az erővel pereskedők, a miénk után következő kor – miként ítélőtábla – előtt nagy szégyenben maradhatnak.” Paulini szerint (Budapest Hírlap, 1937. VIII. 20.) „Senki ija-fia a magyar paraszton kívül nem hivatott arra, hogy a hamisíthatatlan magyar néptáncot képviselje.” Panaszkodik a népművészet helyi kiadásáról „Lazaronizmus” címmel: „50 külföldiért nagyot, de 10-ért is lehet már kicsit rendezni. Néhány idegenlerakodónak elrontott – elveink köréből netán szinte erőszakkal elvont – bokréta, sőt álbokréta azonnal – mondjuk gémeskúthoz áll, „majd ott táncoltok!” De más falukkal is megtörténik, hogy népük beleterrorizálódik ilyen ünnepekbe. Néhány helységben már minden órában kapható magyar hagyomány.” (B. L., 1939. IV.) – Paulini szerint a kiút, hogy a M. B. Sz. Ne csak kitervelhesse az ünnepekhez kötött ünnepek rendjét, hanem ezt a programot meg is valósíthassa.” „Minden ünnepséget meg kell magyarosítani, egészen a disznótorig.” (B. L., 1939.X.)

Paulini állandóan és éberén harcra kész mindennel és mindenkivel szemben, ami vagy aki a Bokrétát, hatását, hatáskörét támadhatja. Úgy látszik, leginkább a színpadi bemutatókat félti egy esetleges profi vállalkozástól, amely a népművészetet közvetlenül felhasználná. Ezért nagyon sokszor elvi nyilatkozatot tesz az értelmiség művészete és hagyomány felhasználása tárgyában a stílus és eredeti népművészet, valamint a Gyöngyösbokréta védelmében. A Bokrétások Lapja 1939. okt. számában arról ír, hogy az értelmiség művészete annyit kaphat a népművészetből, amennyit annak adott, tehát csak ihletet kaphat (és nem nyersanyagot). A népművészet alapján új alkotást kell csinálni – jól kell ismerni a népművészetet, de nem lehet azt alkotni. Már 1936-ban arról ír (B. L., 1936. I.–III.) „Esti parasztlak” címmel, hogy káros, ha az értelmiségi diákság maga gyakorolja a népszokást. „Általános és nagy magyar érdek, hogy ha itt a népművészet hitelességéről lehet szó, akkor azt a hitelt minden zavaró jelenségtől távol tartsuk.” Szerinte csak az a hiteles, amit a parasztlak táncol, hiszen mások úgysem tudják úgy csinálni. „Ha egyszer a nép boldog, hogy valamely tudományát, igenis: az ő tudományát felfedezték, érzékelik, leszünk szívesek neki ezt az örömet meghagyni – igen?” Az értelmiség dolga magyar viszonylatban az, hogy szeresse a népművészetet, sőt rajongjon érte és biztassa. Táncoljon úri ruhában úri táncokat és ne váljék esti parasztlak. Hasonlóan ír később is (B. L., 1939. I.): „Az értelmiség ne azon fáradozzék, amit a nép már megcsinált, mert az úgy kiforrott remekmű, hanem alkosson valamit, ami rafináltságában éppen olyan értékű, mint amaz bájában. A zeneszerző ne köcsögdudáltasson a pestiekkal, hanem írjon egy köcsögdudáló előzenét 24–60 tagú zenekarra komponálva”. Vallomása szerint (B. L., 1936. IX.–X. sz.) mozgalmának hivatása a népművészet megőrzése. Népszokást, népművészetet újítani nem lehet. Az úri és népi művészet különválasztandó, néprajzosok segítségével kell a színpadra dolgozás ellen, a készületlenség és az agyondresszúrálás ellen fellépni. (Ez mintegy reagálás a Néprajzi Társaság felügyelete alá való rendelésre.) A bokrétás csoportok között kerülendő a kölcsönzés és a versengés is.

Színpaddal kapcsolatos ideológiája védelmében Paulini támadja Muharaj „Játékszín Szövetkezet” munkatervét (ez a Nép és Tájkutató Intézet keretében jött létre), mint Bokrétautáncot. Ugyanakkor megírja több kis jelenetből álló, zenés-táncos színpadi játékát, a bokréta ihletéséből. Ezek a játékok már hivatásos előadók folklórjellegű színpadi bemutatóját jelentik staggione-szerű szervezésben, „Csupajáték” címmel. (1938-ban Londonban vendégszerepelnek, a többi tervet a kitörő háború húzza keresztül.) – A folklór színpadi felhasználásának kérdésében Paulini később még Kodályt is megszólaltatja, aki a

Hagyomány Szava 1943. VIII. számában így nyilatkozik: „Az igazi oly művészet volna, amelyben a népművészeti elemet a maga nyers valóságában kimutatni nem is lehet.” A Bokrétások Lapja (1939. IX.–X.) „Hajrá népművészet” cikkében írja: „A Gyöngyösbokréta azért egyedülálló világviszonylatban is, mert a gusztusos Kelet, az a kelet, amin tündöklük a nyugat tisztasága.” „A bokréta népének viselkedése már külpolitikai értelem: azt az országot, ahol a paraszt is ilyen >>úr<<, csak inkább óvni kell, mint bántalmazni”. A Gyöngyösbokréta >>A világ virágja<<. Közli Paulini (H. Sz., 1940. IX.) Karácsony Sándor véleményét is a magyarságról, nyilván egyetértéssel. Karácsony a szalmaláng, széthúzás, patópáلكodás, sültgalambvárás „jellemző” magyar tulajdonságairól ír, amely „bűnök” szerinte azok szemében bűnök, „akik nem akarták megérteni az Európaiságot – igen bölcsen – ázsiai módra élő magyart”. Pedig az ázsiaiság vonásait kell ezekben is meglátni. Paulini „Hétköznapi nyugat – ünnepnap kelet” cikkének címe (B. L., 1935. II–III.) jelszóként is használatossá válik a magyarság bőven hangoztatott keleti származásával, népművészetével és annak megjelenési formájával, a Gyöngyösbokrétával kapcsolatban. Ugyanakkor a középosztály és falusi értelmiség részére a jelszó tanácsot is ad az ünnepi ruházkodásra.

Rendszerbe foglalható „dogmákat” végül is nem találhatunk. Inkább a mozgalom elnökének egyéni érzelmektől átfűtött, nem is mindig egyértelmű és következetes gondolataival találkozunk. Ezeket viszont majdnem mindig a gyakorlati kérdések, a bemutatók vagy a mozgalmatszervezés aktuális kérdéseinek „elvi” megmagyarázása miatt veti papírra, mindig a mozgalom és egyúttal a saját érdekeinek védelmében. Időnkénti fantaszta elképzeléseit, a nacionalizmussal való gyakori azonosulását, a színpadi gyakorlathoz és a hivatásosságához fűződő ellentmondásos viszonyát könnyen levezethetjük vélt vagy tényleges érdekeiből.

A bokrétás megmozdulások előkészítése és szervezése

Szerencsére Paulini sokkal jobb szervező volt, mint ideológus. Szinte a szervezés legapróbb részletéig mindent maga végzett. Minden bokrétás vezető személyesen ismert, minden csoportot helyszínen felkeresett, a színpadi munkát személyesen és határozottan irányította, diktátor és atya volt egy személyben. Lapot szerkesztett és magas rangú pártfogókat szervezett a mozgalom támogatására. Népi kerámia és szőttés árusítást, kiállítást, divatbemutatót szervezett, az ügyek vitelétől még a Szövetség főtitkárát, dr. Molnár Imrét is elmorogta. Közben a magyar úr szerepében érezte jól magát, igyekező a „magyar úr” „jellemző” tulajdonságait láttatni viselkedésében. Harminc év távlatából alakja a bokrétások visszaemlékezéseiben kivétel nélkül úgy él, hogy a Szövetség, a Bokréta személy szerint Paulinit jelentette.

7. A boldogi bokrétások csárdása

Czardas of the Pearly Bouquet dancers of Boldog

Gönyey Sándor személyes visszaemlékezése szerint a Néprajzi Múzeumban hozzáforduló Paulininek az első bemutatóra Boldog, Mezőkövesd, Buják, Bocsárlapujtó, Nagykálló, Zsámbok csoportjait ajánlja. (Gönyey Sándor: „A Gyöngyösbokréta története” EA 577.) Paulini mindenütt személyesen jár és mindenütt megnyeri támogatónak a falu vezető társadalmi erejét. (Ez nem mindig azonos az értelmiségi, vagy a vagyonos réteggel.) A gondolat és maga mellé leginkább a tanítókat állítja, akik közt a helyi hagyomány sok lelkes gyűjtőjét is megtaláljuk. Olykor a jegyző, más esetben a pap – főleg a protestáns – válik a helyi bokréta vezetőjévé. Ugyanakkor Paulini az egyszerű bokrétás tagokat is szinte személy szerint nyeri meg. Igaz, nem egyszer „úri közjük ereszkedés”, vagy pinceszerezés keretében, mindig megtartva az országos vezetők megfellebbezhetetlen felsőbbségét. Ezt a magatartását azonban hatásosan tudta vegyíteni a közvetlenül szeretetreméltó, „úrtól szokatlan” egyszerű modorral. Nem beszéltem olyan bokrétással, aki ne rokonszenvvel emlékezett volna rá. Állíthatjuk, hogy nagyszerű szervező egyénisége fogta össze és tartotta aktivitásban, majd másfél évtizedig a pár ezer bokrétás tagot és vezetőt (népművelők tudják, hogy ez milyen nagy dolog).

Az eredményes munkát jól kiépített szervezet biztosította. Ez a szervezet praktikus volt, erős kezű irányítással. A Belügyminisztérium által engedélyezett alapszabályok szerint az egyesületi felépítés volt a Bokréta Szövetség alapja. Tehát volt elnöksége, választmánya, közgyűlése, évi beszámolója, kötelező költségvetése. A szövetség e központi részén kívül

vannak a „helyi bokkréták”, amelyekben szintén van elnök, vezetőség, tagság. Azt is tudjuk, hogy a 10 éves évfordulóra Paulini kiadja a jelszót, hogy a bokkrétás csoportok készítsenek zászlót; ezek után még zászlóvivőkről is tudunk. Mégis úgy tűnik, hogy az egész helyi szervezet papírforma volt, és inkább egy-egy helyi vezető vitte az ügyeket. Az évi közgyűlésen való részvételen túl a központi vezető szervek sem funkcionáltak. Paulini jelentette egy személyben a szervezet vezetőségét. Ő tartotta a kapcsolatot a helyi vezetőkkel, a helyi vezetők pedig függetlenül minden bokkrétás szervezettől, hol magasrendű, hol középszerű, hol elfogadható szervező-nevelő munkát végeztek.

A tanulmányunkban közölt jegyzék és térkép a napjainkig felderített bokkrétás községeket tünteti fel. Könnyen lehet, hogy rajtuk kívül még számos község igényelheti a Gyöngyösbokkrétás címet. Ez abból is adódhat, hogy esetleg saját vidékükön a Bokréta Szövetségen kívül, de Gyöngyösbokréta néven tartottak előadást, népművészeti bemutatót az említett időszakban, esetleg kapcsolatban voltak Paulinival, de budapesti bemutatkozásukra valamiért már nem került sor.

Természetesen egy ilyen nagyszabású testület szervezeti élete, de maga a bemutatók létrehozása is megkövetelte, hogy a szövetség költségvetéssel és elszámolással dolgozzék. Tudjuk, hogy a Fővárosi Idegenforgalmi Hivatal részéről Ochróna Dezső és Weszely Géza volt az egyes Gyöngyösbokréta bemutatók gazdasági felülvizsgálója. A Bokréta Szövetség költségeihez, a megmozdulások és a vezetők folyamatos fizetéséhez, a bokkrétás lap fenntartásához és a levelezéshez azonban a szervezetnek államilag rendelkezésre bocsátott költségvetési kerete volt. Az évi elszámolás nyomán a következő évi költségvetés kiadásainak fedezéséhez az állami támogatáson túl néhány jogi személy (bak, biztosító, város) járult hozzá adományokkal, valamint magánszemélyek is, akik az alapszabályok értelmében alapító tagnak számítottak. A Bokréta Szövetség pártoló tagsága évi tagdíjat fizetett és e tagdíj ellenében elszámolás után ún. népipari cikkek közül választhatott (népi szőtest, vagy kerámiát).

Említettem, hogy a Szövetség 1937-ben 20 000,- pengő ráfizetéssel zárta a költségvetést, illetve az évi rendes költségvetésen kívül ennyi volt a Szent István heti Gyöngyösbokréta bemutatók deficitje. Ezt az összeget a főváros fizette ki. A továbbiak során Paulini ügyelt arra, hogy a Bokréta Szövetség és megmozdulásai ne legyenek nyereségesek, hogy a bevételt mindig elérje vagy meghaladja a kiadás. Abból a meggondolásból fakadt ez, hogy nyereség esetén az egyes tagok netán joggal követelnének részesedést. Nem valószínű persze, hogy ilyen követelés előfordult volna. Az egész meggondolás inkább azt szolgálta, hogy a meglévő támogatások szintjét fenn lehessen tartani, és az ügy üzleti gondolattól való mentességét is reprezentálhassák.

1934-től a Bokkrétások Lapja, majd 1940-től a Hagyomány Szava a szervezet hivatalos orgánuma. Az egyes számokat Paulini egyesül szerkeszti és jórészt egyedül is írja, a kiadóhivatal szintén a lakásán van. Néhány hivatalos értesítésen és a néprajzi gyűjtéssel foglalkozó bokkrétavezetők hagyományleírásán kívül az egyes évfolyamokban egy-egy meghívott cikkíró, pl. Harsányi Zsolt, Karácsony Sándor, Gönyey Sándor stb. írásait találjuk. A Hagyomány Szava néprajzi értesítések szempontjából elődjénél már jóval gazdagabb. A folyóirat legértékesebb adatait a bemutatók műsorai, a helység és szokásismertetések jelentik.

8. Zászlóavató szakmári bokrétások

8. Pearly Bouquet dancers
dedicating the flag at Szakmár

A Bokréta Szövetség tényleges tevékenységét természetesen elsősorban a bemutatók jelentették, közülük is főleg a Szent István hetében 3–12 napig tartó esti előadásorozat, a kb. 2000 személyt befogadó budapesti Városi Színházban. Talán nem érdektelen felidézni az első budapesti bemutatók szervezését, előkészítését, létrejöttének körülményeit. Feltétlenül igaz, hogy az „ügy” már születésre érett, mégis kellett a „bába”, Paulini. Kellott Paulini hite, elhivatottsága, hogy ő az avatott színpadi rendező és egyben a magyarság, a hagyományok egyik legfőbb védangyala. A „Magyar Földműves Játékszín” Hány-bemutatói után vagyunk ekkor, Paulini színházi rendezői sikere Hevesi Sándor és Márkus László megítélése szerint is vitathatatlan. A komoly erkölcsi siker szárnyakat ad Paulini fantáziájának. A Balaton Kávéház asztalánál Szőke Kálmán és Péter Tivadar színészek, Faragó Sándor karikaturista, valamint Babay József és Zalai-Szalai László írók társaságában napi vita tárgya a „hogyan tovább?” kérdése. Paulini praktikus ember, új lehetőségeket keres a „Magyar Földműves Játékszín” újabb pesti bemutatójához. Meg is találja segítőtársát Fővárosi Idegenforgalmi Hivatal vezetőiben (Zilahy Dezső igazgatóban és helyettesében Markos Bélában). Ez a hivatal a Fővárosi Polgármesteri Hivatal egyik szerve, melyben a Fővárosi Népművelési Bizottság részéről Novágh Gyula, a gazdasági osztály részéről pedig Kovácsházi Vilmos támogatja Paulini elképzelését: a különböző színmű-részletek előadása mellett népművészeti bemutatók szervezésére is vállalkoznak, illetve biztatják Paulinit. A hivatalos támogatást két körülmény is elősegíti; az egyik: törekvés az előző évek igen rossz visszhangú Szent István napi programjainak megváltoztatására, a másik: az országosan jelentkező igény népművészeti bemutatókra. Paulini már a megbeszélések nyomán kialakult új koncepció megvalósításán dolgozik, amikor Gönyey Sándorral és Bátki Zsigmonddal beszél a Néprajzi Múzeumban és

tájékozik a parasztcsoportok felől is. De nem engedi el a színműrészletek bemutatóját sem, tehát az 1931. augusztus 20-i ünnepeken kettős produkció jön létre.

A Pesti Napló, Pesti Hírlap és Magyarság hírt ad arról, hogy a Szent István hét ünnepségén a „Magyar Földműves Játékszín” keretében a csákváriak, a „Magyar szivárvány”-t mutatják be. Ez hét kis játék, szavalókórusra és játékokra bontott népballada, de „magyar groteszk” is. A bemutató a Kamaraszínházban volt. Az egyes részek: „A csillag, a csillag...”, „Egyszer egy királyfi..”, „Sirató asszonyok...”, a „Háry” egy része, a „Piros bugyelláris” egy felvonása, „Betlehemes játék”, és „sziluettjáték” (lényegében a hét évvel későbbi „Csupa-játék” ötletei). A Városi Színházban viszont Boldog, Tiszapolgár, Nagykálló, Ócsény, Kapuvár, Mikófalva, Koppányszántó, Püspökbogád és a Matyóföld csoportjai mutatták be táncaikat saját népviseletükben. A bemutató eredetileg az „Ispilángi rózsza”, majd végül a Gyöngyösbokréta címet kapta.

9. A perenyéiek seprűstánca

Broom dance at Perenye

A bemutatónak mindjárt rangos pártfogói támadtak. A néprajzosok közül Györffy István, Viski Károly, Lajtha László, Seemayer Vilmos, Szendrey Zsigmond, Szendrey Ákos, Gönyey Sándor, Bátki Zsigmond és Madarassy László támogatja az ügyet, de Kodály Zoltán is, aki később a Bokréta Szövetség művészeti tanácsadója. Zenei, irodalmi, képző- és iparművészeti körökből Volly István, Kerényi György, Karácsony Sándor, Glatz Oszkár, Tüdős Klára, Holló Valéria és Iser Márta csatlakozik a támogatókhoz. A politikusok közül az ügyet ugyancsak többen pártfogolják: Zsindely Ferenc, Csíkvándy Ernő, Padányi-Gulyás Jenő és Hertelendy Miklós képviselők, Wlasschich Gyula államtitkár, Dorner Aurél miniszteri tanácsos, Csoór Lajos, az Igazság lap tulajdonosa, László Géza kereskedelmi minisztérium osztályfőnök és Benkő Sándor, az Iparügyi Minisztérium főtisztviselője. Később, a Bokréta Szövetség megalakításában is ők segítenek Paulininak.

Az 1931-es bemutató után a népszínművek vagy más, parasztesoportokkal bemutatott színpadi művek már érdektelenné válnak. Sikerei nyomán annál szívesebben látják a Gyöngyösbokrétát. Még az is felvetődik 1932-ben, a bemutatók szervezésekor, hogy igazi hivatásos rendező – Márkus László operaházi főrendező közreműködésével – az Operában ismételjék meg a produkciót. Paulini minden rábeszélő készségére szükség van, hogy Márkus Lászlóval szemben magának mentse meg ezt a második bemutatót. Végül is a személyes ismeretség mellett valószínűleg Márkus belátása döntötte el az ügyet: nyilván méltányolta Paulininak az első Gyöngyösbokrétás bemutatóban szerzett érdemeit és visszavonult a rendezéstől. Ezzel lehetővé tette, hogy Paulini legyen a további bemutatók szervezője és rendezője. Így 1932-ben a Nemzeti Színházban tartják meg a második Gyöngyösbokréta bemutatót. 1933-ban a produkció véglegesen visszakerül a Városi Színházba. Ezt követően alakul meg a Bokréta Szövetség. Az előadások széleskörű szervezése a továbbiakban már a Szövetség védőszárnya alatt akadály nélkül folyik, nemcsak augusztusban, hanem azon kívül is. Emellett a helyi bokkréták is tartanak előadásokat, főleg a későbbi idők folyamán különböző vidéki központokban. Utóbb pedig a második világháború alatt Magyarországhoz visszacsatolt területeken központilag szervezett bemutatókat is rendeztek. Tudunk egy sor külföldi szereplésről is.

10. Nádasdaróci táncospár

Dancing couple at Nádasdaróc

A bemutatók rendezése és visszahatása

Minden bemutatónak bizonyos beállítottság, ugyanakkor nagyméretű improvizáció volt a jellemzője. Túl sok beállításra nem is lehetett alkalom, hiszen Paulini egymagában képtelen lett volna a mai értelemben vett néptáncfeldolgozásokat készíteni, vagy akár munkatársaitól megkövetelni. (Éppen ezért egy-egy rossz sikerű „belenyulás” azonnal feltűnővé vált, s mint minden más esetben, az ilyen természetű hibák is hamarabb váltottak ki helytelenítő kritikát, mint az általában jól megoldott feladatok a dicséretet.) Ugyanakkor Paulini felismerte: nagy színpadon nagy hatásokat kell produkálni. Ez elsősorban a zenére vonatkozott. A helyi bokkréták zeneileg éppen olyan szegényesen voltak ellátva, mint sok mai falusi táncsoport, bár maga a zenei matéria többnyire friss, értékes hagyományanyag volt. A bokkrétások nagy színpadon és dekoratív körülmények között hallották hivatásos előadásban, nagyszerű vivőerejű, olykor 26–30 tagú cigányzenekartól azokat a tánczenéket, amelyeket otthon többnyire malacbandák muzsikálásában szoktak meg. Már a próbákon felfokozott hangulatban táncoltak s a zene vivőerejétől önmagukat felülmúló produkcióra voltak képesek. Az ilyen próbákat követő bemutatók mindig sokat megőriztek az improvizáció hatásából, s a táncosok a spontán, őszinte rögtönzés hangulatát az egész előadáson keresztül tartani tudták.

A bokkrétás csoportok egy évben alig néhány alkalommal léptek fel állandó zenekísérettel. Anyagilag is lehetetlen lett volna e téren ellátni őket. A bemutatók legtöbbször Rác Zsiga és 25–30 tagra kiegészített cigányzenekara adta minden csoport kíséretét. A csoportok legtöbbször kottázott dallamokat hoztak a próbára. Előadás előtt egy vagy két próbalehetőség volt. Ez a körülmény a zenében is alkalmat hagyott az olykor nem kívánatos rögtönzésre, de a nézőben kétségtelenül a spontán zenélés benyomását keltette. A mai néptáncfeldolgozásokhoz igényelt zenei formák kialakítására nem volt lehetőség. Következésképp a koreográfiai formálás is a rögtönzéshez közelálló, nagy vonalakban megtervezett formák használatára szorítkozott. Tulajdonképpen nem is beszélhetünk koreográfiákról; a feldolgozásnak csak az elemi színreviteli követelményeknek kellett eleget tennie. Ez a megoldás persze csak akkor lehetett eredményes, ha az előadott táncanyag tökéletesen élt az „előadók lábán”. (Kifejezetten betanult táncot a kiemelkedő csoportok közül talán csak Szatmárökörítő, Nagykovács és Kiskunhalas vitt színpadra.) A rögtönzés persze olyan, hogy egyszer ragyogóan, máskor gyengén sikerül. Csoportok esetében egy-egy ember „megzavarodása” az előadáson belül az össz-produkciót is veszélybe hozhatja. Az improvizáció tele van továbbá változó hangulati elemmel, s ez egyenként és alkalmanként ismét meglepetést hozhat. A rögtönzés tehát – mint a színpadi műforma szerkezeti eleme – kicsit mindig hazardjáték. Ugyanakkor megfelel az eredeti, élő hagyománybemutatóra való törekvés – „beállítás-ellenes” igényének. A bokkrétás produkciók színrevitelében tehát ez a felfogás érvényesült. Egyidejűleg azonban az alapvető színpadi törvényeknek is eleget kellett tenni, pl. a szám ne legyen hosszadalmas, a színpadra meghatározott módon kell bejönni, az előadást a nézők felé kell formázni stb. Legalább annyi buktatója volt egy ilyen bemutatónak, mint egy napjainkban szervezett TV-fesztivál élő adásának. Nem véletlenül használtuk a hasonlatot: a bokkrétás műsorok szerkezetére is ma többnyire azt mondanánk, hogy fesztiválműsor összeállítás, mindenféle keretjáték nélkül.

11. Verbungot járó Józseffalvaiak

Verbunk at Józseffalva

12. Kodály Zoltán a bocslárapujtői csoporttal

Zoltán Kodály with the group of Bocslárapujtó

A Gyöngyösbokréta színpadi produkciója szerkezetileg és megalapozottságában lazább volt a néptáncfeldolgozások és bemutatók később kialakult formáinál, de hangulatában, hagyományszerűségében, a népi táncolási módhoz való közelállásban a mai feldolgozásoknál általában teljesebb, gazdagabb volt. Az ilyen módon való színpadravitel ugyan a hibalehetőségek sorát hordja magában. Mégis, a népi táncolási mód tartalmát és „levegőjét” tudja „hozni” – ha „jól jön ki a lépés”. Erre egyébként volt lehetőség: a tagok az egyes bemutatókon valóban ünnepi hangulatban érezhették magukat. Megszabadulván otthoni gondjaiktól, egy olyan közösségben és légkörben mentek színpadra, amelyben önkéntelenül megpróbálták képességük legjavát adni. A rendszeres szereplés és a várt siker elmaradása olykor ugyan károsan is visszahatott: egyes csoportoknál, vagy tagoknál a műgond hiányát idézhette elő, esetleg nagyképűséget, sztárszellemet is. A fellépéseknek a tagságra gyakorolt hatását egészében mégis pozitívnak kell tartanunk. A mozgalommal annak résztvevői olyan lehetőséghez jutottak és olyan élményben gazdagodtak, amilyenre egyéni helyzetük alapján semmiképpen sem lett volna módjuk. Az a jelszó, hogy „ünnepnap Kelet”, ebben az értelemben számukra valóban realizálódott. De nem annyira Kelet lett itt a döntő (amin a Paulini-féle megfogalmazás a ruhákat, a táncokat értette), hanem az ünnep, a mindennapi megszokottságból való alkalmi kiemelkedés. A bokrétázás természeténél fogva nem oldotta, nem oldhatta meg a falusi társadalom feszültségét, égető szociális gondjait, de mint kulturális mozgalom eleget tett funkciójának, amikor résztvevőit kiemelte – ha csak rövid időre is – a köznapi gondok egyhangúságából és a művészet vigasztaló, felemelő pillanataiban részesítette. Az élményben sokan osztoztak. Ha száz bokrétás csoportot veszünk alapul és mindegyik csoport kezdő létszámát átlag 14–16 főben jelöljük meg, akkor is tekintélyes létszámú volt ez a mozgalom. Az évek során azonban majdnem mindegyik bokréta tagsága legalább egyszer kicserélődött. Ezért elmondhatjuk, hogy Magyarországon ez a falusi kulturális mozgalom addig nem látott méretekben mozgatott meg tömegeket. A Bokréta Szövetségnek a tizenöt év folyamán mintegy 3500–4000 tagja lehetett. A bemutatókon való részvétel igen mély nyomot hagyott bennük. Csak az élmény nagyságának tulajdoníthatjuk, hogy a volt bokrétások visszaemlékezése a hajdan történetekre ma is nosztalgikus és eleven.

13. Csángó bokrétások

Csángó Pearly Bouquet dancers

A bemutatók népművészeti anyaga

Szendrey Zsigmond a *Hagyomány Szava* 1941 augusztusi számában így ír a gyöngyösbokrétások által színpadra vitt hagyományokról: „... a bokréták jeleneteiből a különböző vidékek ünnepi öltözködésének egész sorozata állítható össze, nótáinak kiválogatásában mindig a jellemzőre törekszik, arató-, pásztor- és halásznótáik csupa ősi örökség. A különböző vidékeken szokásos alkalmi táncoknak egész hosszú sorát kutatták fel, nem is említve a csikós, juhász, kanásztáncokat, látjuk a legények pajtás, patkós- és sapkatáncát, meg a kisszéktáncot, az ősi verbunk különböző változatait éppen úgy, mint a „Bene Ádám”, csép, zsandártáncot, meg az asszonyok férc, virág, üvegtáncát és azután a vegyespárost, kivetős és csillagtáncot. Csupán nevek volnának ezek, ha a Gyöngyösbokréta meg nem mentette volna azokat.”

Ez az idézet már 30 esztendő és ha akkor igaz, mennyivel inkább érvényes lenne ma a bokrétások hagyománykutató munkája nélkül 100–120 néptánc csak nevében élne.

14. Szanyi gyerekek a „Pásztor Böskét” húzzák

Children at Szany play the „Pásztor Böske”

15. A csikménaságiak betlehemes játéka

Nativity play at Csikménaság

A táncgyomány kutatásakor legfeljebb két emberöltő emlékezetére vagyunk utalva. Így Györffy korábban idézett „féelme”, hogy egy tudatos céllal átalakított hagyomány a következő emberöltő emlékezetében már „hiteles”-nek tűnik, reális volt. Jó néhány néptáncunkról tudjuk, hogy „bokrétás”, legalábbis a motívumok sorrendjét, bizonyos formáit tekintve, s az „eredeti” hagyomány rekonstruálására már nem mindig van lehetőség.

A Gyöngyösbokréta bemutatókon szereplő hagyományokról elsősorban a műsorok ismertetése tájékoztat. Ez megbízhatóbb, mint a bokrétások visszaemlékezése, bár az ismertetések nem egyszer önkényesen a szokásokban előforduló táncok alapján adnak neveket a felsorolás élénkítésére. Sok csoport lakodalmat, arató- és fonójelenetet mutatott be és egy műsorban több hasonló cím nem lett volna vonzó. Így került pl. a fonóképben szereplő „hátravágós” tánc neve az egész váraljai program címeként a műsorba. A bokrétások a szereplések során mintegy 75–80-féle táncot, 35–40 játékot, jelenetet, szokást mutattak be. Ha minden csoport egy előadás keretében mutatta volna be műsorát, közel 200 táncot, játékot, szokást láthattunk volna.

A) A BOKRÉTÁS CSOPORTOK REPERTOÁRJA

Alsóberecki (69) Borsod-Abaúj-Zemplén megye (Magyar László tanító). 1936. VI. Koszorúköszöntő, hatóztatás, csapásolás. 1937, 1938–39. Ujoncok, keménycsárdás. 1940, 1941, 1943. – MTA. Ft. 695.

Apátfalva (98) Csongrád megye. A Bokréta hitelesítése megtörtént, de budapesti szerepléséről nincs adat. – MTA. Ft. 251., 277. Csárdások, marsok.

Atkár (53) Heves megye (Pók Márton tanító). 1936. VIII. Sarkantyústánc, karikatánc, menyecskeváltótánc. 1938, 1939, 1940, 1942.

Bag (56) Pest megye. 1936. VI. Termőág, pajtástánc. – MTA. Ft. 201., 235., 361., 443., 453. Bukóscsárdás, vénlánycsúfoló, kukkós körtánc, karikázók, csárdások, verbunkok, seprútánc, mars, gyertyástánc, lakodalmi felvételek.

Bácskertes (82) Jugoszlávia. 1941. Gúnárjáték, dus. 1942.

Bart (37) Csehszlovákia (Gürtler Dénes, majd Mácsik Ilona tanítók). 1939. Hajnaltüze, mártogatós, 1940, 1941.

Báta (23) Tolna megye (Incze Sándor tanító, majd Angyó Dávid asztalos) 1934. Arató-ünnep, 1935. Üvegcsárdás, 1936. VIII. 1937. Halászok. 1938, 1939, 1940, 1941, 1942. – MTA Ft. 75., 76., 77., 410., 372., ÁNE. Ft. 104. Cigánytánc, karikázó, csárdás, üveges, lakodalmi kóló, szakácstánc, ugrós, gazdaasszonytánc.

Bocsárlapujtó (42) Nógrád megye (Csáki József főjegyző), 1931., 1932., 1934. Menyecskekar, kopogóstánc, 1935. Szentivántüze. 1936. VIII., 1938. Dobogós. 1940, 1941., 1942. Hidasjáték. 1943.

Boldog (59) Heves megye (Bruckner Jenő főjegyző, majd Újvári tanító) 1931, 1932, 1933, 1934. Örömkalács, falusi hérész. 1935. Bújtató, mártogatós. 1936. VI. Kiszijárás. 1937. Májfa alatt. 1938, 1940, 1941. – MTA. Ft. 357.

Buják (48) Nógrád megye (almási Miklós tanító) 1931, 1934. Vegyeskar, fonó. 1935. Páros körtánc. 1936. VIII. Örömkalács. 1937, 1938, 1940. Mártogatós. – MTA. Ft. 158, 357. Karikázó, verbunk, csárdás.

Bugac (78) Bács-Kiskun megye (Bodócs Gyula kecskeméti újságíró) 1934. Gulyástánc. 1936. VI., 1937, 1938, 1939, 1941. – ÁNE. Ft. 97. Pásztortánc.

Cigánd (70) Borsod-Abaúj-Zemplén megye (Kántor Mihály tanító) 1935. Májusjárás, átvető, keménycsárdás. 1936. VIII., 1937. Csapásolás. 1938, 1940, 1941, 1942, 1943. – MTA Ft. 1., 97. Verbunk, keménycsárdás, zöldágjárás, menettánc.

Csikmenaság (96) Románia (Adorján Áron kereskedő) 1941. Csürdöngölő, népi játékok.

Csikszenttamás (94) Románia, 1941. Csürdöngölő. – MTA Ft. 9., 10., Verbunk, párostáncok.

Csorna (2), Győr-Sopron megye. 1938. Legényes, párosverbunk. 1939. Dus. 1941. – MTA. Ft. 258. Seprútánc, csárdás, dus.

Csurgónagymarton (9) Somogy megye (Szigeti Zsigmond, majd Kapitány József tanító) 1934. Dongó, lóvásár, seprútánc, gólya. 1935, 1937, 1938. Kukoricafosztás. 1940, 1941 és 1942.

Derecske (76) Hajdú-Bihar megye (hatházi Sándor jegyző, majd Csóri Áron gazdálkodó) 1934. Férfikar, verbunkos. 1935, 1936. VIII., 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942. – MTA Ft. 3., 106,0107, 363. Verbunk, csárdás.

Dercen (71) Szovjetunió (Füsti László tanító) 1940, 1941. Pásztortánc. – Országos Néprajzi Múzeum filmtára.

Diósjenő (40) Nógrád megye. Hitelesítése megtörtént, de budapesti szerepléséről nincs adat.

Doroszló (84) Jugoszlávia 1941. Csírajzás, dusozás. 1942. MTA. Ft. 614.

Egerbocs (62) Heves megye (Veronács Dezső tanító, majd Berecz András asztalos) 1936. VIII. Vevő, patkóstánc, kipörgetős. 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942. – MTA. Ft. 79., 368., ÁNE. Ft. 16. Körverbunk, karikázó, csárdás, üvegestánc.

Érsekcsanád (30) Bács-Kiskun megye (Csuka Zsigmond tanító) 1934. Menyasszonytánc. 1935. Ridázás. 1936. VIII., 1938. Őrzik a szőlőt. 1939, 1940, 1941, 1942. – ÁNE. Ft. 7. Fonójáték, háromugrós (a film lappang).

Galambok (7) Zala megye (Varga János tanító) 1932. Regölés, pünkösdjárás. 1934, 1935. Cséptánc. 1936. VI., 1936. VIII., 1937. Seprútánc. 1938, 1939. Háromkirályok. 1940, 1941.

Galgahévíz (57) Pest megye (Notter Dezső tanító) 1934. Örömkalács, pajtások tánca, 1936. VIII., 1937. Arató ünnep. 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943. – MTA. Ft. 197., Leánytánc, csárdás, májusfatánc, verbunk. Országos Néprajzi Múzeum filmtára sz. n. Körtánc, párnatánc, bukós, kukkó, lakodalmi pajtástánc.

Galgamácsa (54) Pest megye (Hegybányai Gáborné tanító) 1939. Népi tájékok, buktató. 1940, 1942. – MTA. Ft. 129. Kapusjáték, karikázó.

Garampáld (39) Csehszlovákia (Harsányi E.) 1943. Aratóünnep, cséptánc.

Géderlak (25) Bács-Kiskun megye (Vizslovszki László tanító) 1934. Menyecskekar, férctánc. 1935, 1937, 1938. Sapkatánc. 1939. Paprikatűzők, seprútánc. 1941. – MTA. Ft. 90., 321. Verbunk, csárdás, sapkatánc, széktánc, mars, karikázó.

Gombos (83) Jugoszlávia 1942. Tüskömugrás, lippenős. 1941. Bukorkáné (?) 1943.

Gyimesközéplak (95) Románia 1942. Leányrablás, játékok. – MTA. Ft. 19., 503., 504. Verbunk, régi héjsza, korobjászka, hétlépés stb.

Gyöngyöshalász (52) Heves megye 1935. Gyöngyös. – MTA. Ft. 320., Országos Néprajzi Múzeum filmtára: Vőfénytánc, párostánc, tánctanulás seprűvel.

Gyöngyöspata (50) Heves megye 1935. Gyöngyös. – MTA. Ft. 455. Csárdás.

Hasznos (49) Heves megye. Hitelesítése megtörtént, budapesti szerepléséről nincs adat.

Hevesaranyos (61) Heves megye (Mikó Miklós) 1935. Dudatánc, 1936. VIII. Váltótánc. 1937. Juhásztánc. 1938, 1939, 1940, 1942.

Hollókő (45) Nógrád megye (Bakai Mihály tanító) 1936. VIII. Fonó, koszorúkösztetés, sarkantyútánc. 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1943.

Homokmégy (29) Bács-Kiskun megye (Radics Tivadara, majd Cár János tanító) 1932, 1935. Fércatánc, párnatánc. 1936. VI. 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943. – MTA. Ft. 88., 351. Csárdás, karikázó, békatánc, mars, verbunk, párnatánc.

Hosszúhetény (19) Baranya megye (Nemes János tanító) 1935. Aratóünnep, csárdás, friss, körtánc, gyűszűtánc, párnatánc. 1935. Csillagtánc. 1936. VI. 1936. VIII. 1937, 1938. Háromkirályok, hipp-hopp farsang. 1939, 1940, 1941. Bérestánc. 1943. – MTA. Ft. 5. Kanásztánc.

Hortobágy (75) Hajdú-Bihar megye 1934. Csikóstánc, 1935, 1936. VIII. 1937, 1938, 1939, 1941, 1943.

Inaktelke (89) Románia (Kalló János bíró) 1941. Tejbemérés, legényes. 1943. Kapuzás. – MTA. Ft. 13., 521. 529., 541., 691., 666. Legényes, csárdás.

Izsa (36) Csehszlovákia 1939. Pajtástánc, menyasszonytánc.

Józseffalva (81) Jugoszlávia, bukovinai székelyek (Németh Kálmán tanító) 1941. Borozdánfutó, verbunk. 1942. Karácsonyi köszöntő. – MTA. Ft. 30., 31., 32.

Kalocsa (27) Bács-Kiskun megye (Kujáni Ferenc kanonok és Dinnyés Gergely káplán) 1934. Szegélytánc, 1935. Fércatánc, mars. 1936. VIII. Rozmaringtánc. 1937. Aratóünnep. 1939. Paprikafűző. 1940, 1941, 1942, 1943. – MTA. Ft. 21., 85., 86., 87., 95. Mars, csárdás, magyar kettős, gyermekjátékok.

Kalotaszentkirály (90) Románia 1941. Kántálás, fonó. 1942. Legényes, karolás.

Karád (12) Somogy megye (Happ József tanító) 1935. Kanásztánc, huszártánc, rezgőcsárdás. 1936. VIII. 1937. Kocsikala, üvegcsárdás. 1938. Pincszer. 1939, 1940, 1941. – MTA. Ft. 146., 207. Kanásztánc, üvegcsárdás, seprútánc, rezgő, csárdás, kocsikala.

Kapuvár (1) Győr-Sopron megye (Németh János bíró) 1931, 1932, 1933, 1934. Párosverbunk. 1935, 1936. VIII. Párnajáték, 1937, 1938. Gyertyástánc. 1939, 1940, 1941, 1942, 1943. – MTA. Ft. 80, 293, 349. Verbunk, csárdás, seprútánc, lakodalom.

Kazár (47) Nógrád megye (Komáromi Antal agronómus) 1934. Aratóünnep, körtánc. 1935, 1936. VIII. MTA. Ft. 132., 133. Csárdás, karikázó.

Kecsetkisfalud (92) Románia (Kiss István lelkész) 1942. Csürdöngölő. – MTA. Ft. 642.

Kéménd (38) Csehszlovákia (Csepregi Kálmán tanító) 1939. Hajnaltüze, mártogatós. 1940, 1942. Menyasszonytánc, kanásztánc, seprútánc. – MTA. Ft. 591., 633.

Kide (87) Románia 1942. Csüördögölő.

Kiskomárom (8) Zala megye (Mátai József főjegyző) 1943. Regölés. 1935. Páros körtánc. 1936. VIII. 1938, 1939, 1942.

Kiskunhalas (79) Bács-Kiskun megye (Nagy-Czirok László) 1936. VIII. Bene Ádám tánca, gyalogszéktánc. 1937, 1939. – ÁNE. Ft. 125. Verbunk, csárdás, széktánc, seprútánc.

Kocsola (15) Somogy megye (dr. Györffy Béla főjegyző) 1936. VIII. Kanásztánc, üvegcsárdás, ugrató. 1937. Kenderyomás. 1938, 1939, 1940, 1942, 1943.

Komáromszentpéter (35) Csehszlovákia 1939. Sallai, árgylustánc, buktató. 1942.

Koppányszántó (14) Tolna megye (Kovács István tanító) 1931, 1932, 1934. Kanásztánc, üvegcsárdás, ugrató. 1935, 1936. VIII., 1937, 1938, 1939, 1940, 1941. – MTA. Ft. 434.

Kraszna (86) Románia 1941. Aratóünnep, forgó. 1943.

Kunszentmiklós(77) Bács-Kiskun megye (Ferenczi Géza tanító) 1934. Sapkatánc, legényes, törökös, kun verbunk. 1935, 1936. VIII. 1937. Dömötör nap. 1938, 1939, 1940, 1941. – MTA. Ft. 415., 639. ÁNE. Ft. 124. Országos Néprajzi Múzeum filmtára: Törökös, oláh leány tánca, sapkatánc, verbunk, juhásztánc, gulyástánc, süveges, csárdás, seprűs.

Kustánszeg (6) Zala megye (Somogyi Béla tanító) 1936. VIII. Tréfás népszokások, csapós csárdás. 1937, 1939.

Lövete (97) Románia 1942. Karácsonyi bokréta: betlehemes.

Maconka (46) Heves megye (Tóth István tanító) 1936. Kő-kő játék, kivetős. 1937. Porkolás. 1938, 1939, 1940.

Martonfa (21) Baranya megye (Baranyai György tanító) 1937. Ugrós, csillagtánc.

Martos (34) Csehszlovákia 1939. Pilikézés, árgylus tánc. 1942. – MTA. Ft. 511.

Mecsekszabolcs (20) Baranya megye 1937. Ugrós csárdás, pajtástánc, csillagtánc. 1938. Játék a párnával. 1939, 1940, 1941, 1942.

Mezőkövesd (65) Borsod-Abaúj-Zemplén megye (Váraljai Gyula tanító) 1931, 1932, 1933, 1934. Gyermekkar, aratóünnep, menyasszonybúcsúztató. 1935. Menyasszonytánc, gyertyástánc. 1936. VIII. 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1943.

Mikófalva (63) Heves megye (Mikó Miklós tanító) 1931, 1932, 1934. Kampótánc. 1936. VI., 1936. VIII., 1937. – MTA. Ft. 199., 470. ÁNE. Ft. 4. Karikázó, üvegestánc, vasvári csárdás és verbunk, kanásztánc, női tánc.

Mikóháza (68) Borsod-Abaúj-Zemplén megye (Mikula János tanító) 1934. Leánykar, árva leány lakodalmá. 1935, 1936. VIII., 1938. Betlehemes játék. 1939. Rezgős csárdás. 1940, 1942. – ÁNE. Ft. 24., 37., MTA. Ft. 497. Rezgő csárdás, férfitáncok, leánytánc.

Mohács (24) Baranya megye (Horváth Kázmér főjegyző) 1936. VIII. Nád tánc, párnajáték, mars. 1937. Busók. 2939. Termóág, zsandártánc. – ÁNE. Ft. 98., Busójárás.

Nádasdaróc (88) Románia 1941. Menyasszonytánc, legényes. 1943. – MTA. Ft. 542. Legényes.

Nagybaracska (32) Bács-Kiskun megye (Tihanyi (Töbl) Jenő tanító) 1934. Háromugrós. 1936. VIII. Aratóünnep. 1937, 1938. Üvegcsárdás, 1939, 1940, 1941, 1942. – ÁNE. Ft. 126., MTA. Ft. 372. Háromugrós, karikázó.

Nagyhind (33) Csehszlovákia (Simunek Béláné tanító) 1939. Pajtástánc, menyasszonytánc. 1940. Katonadalok, kanásztánc. 1939, 1940, 1941, 1942.

Nagykálló (73) Szabolcs-Szatmár megye (Szabó Antal, majd Nagy Károly tanító) 1931, 1932, 1934. Kállai kettős. 1935. Kendertaposás. 1936, VIII., 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942. – MTA. Ft. 2., 198, 260., Kállai kettős, verbunk, csárdás.

Nagylóc (44) Nógrád megye (Bakai Mihály tanító) 1937. Népi játékok. 1938. Aratónap 1939, 1940. Mártogatós. 1942.

Nagyréde (51) Heves megye (Plahi Árpád tanító) 1935. Gyertyástánc. 1936. VIII., 1937, 1938, 1941, 1942. – ÁNE. Ft. 3., 146. Országos Néprajzi Múzeum filmtára: Hármastánc, karikázó, gyertyástánc, lakodalmi táncok.

Őcsény (17) Tolna megye (Szilágyi Dezső lelkész, majd Lovas Bálint gazda) 1931, 1932, 1934. Bölcsődalok, szakácsasszonyok tánca. 1935. Lépő, futó. 1936. VIII., 1937, 1939, 1940, 1941.

Órhalom (41) Nógrád megye (Havasi László tanító) 1934. Kukorgó. 1935. Rezes bokréta. 1936. VIII., 1937. Fonó, betlehemes játék. 1938. – MTA. Ft. 155., Országos Néprajzi Múzeum filmtára: Népi játékok, mártogatós, körtánc, párostánc.

Perenye (5) Vas megye (Heisz Alajos tanító) 1935. Verbunk. 1936. VIII. Regölés. 1937. Regruták, papucstánc, 1938. Cséptánc. 1939, 1940, 1941, 1942.

Pusztafalu (67) Borsod-Abaúj-Zemplén megye (Kiss Pál lelkész) 1937. Virágtánc, csapásolás. 1938, 1939, 1941, 1942. – MTA. Ft. 23., 163., 182. Leányjáték, válltánc, sarkantyústánc, csárdás, karikázó, sarkantyús csárdás, verbunk, lakodalom.

Püspökbgád (22) Baranya megye (Zákonyi László tanító, majd Szabolcsi János bíró) 1931, 1932, 1933, 1934. Szüreti ünnep, heveny-átadással. 1936. VIII., 1937, Csillagtánc. 1938, 1939, 1940, 1942.

Rimóc (43) Nógrád megye (Radványi Lajos tanító) 1934. Páros körtánc. 1935. Csalogató. 1936. VI., 1937. Népi játékok. 1938. – MTA. Ft. 347. Csárdás, karikázó, mars.

Sióagárd (16) Tolna megye (Gyöke János főjegyző, majd Simai Vincze kántor, majd Nöbli József adójegyző) 1934. Szüreti ünnep, szegélytánc, gólyatánc. 1935, 1936. VIII., 1937. 1938,

1939, 1940, 1941. – MTA. Ft. 372., Országos Néprajzi Múzeum filmtára: Csárdás, verbunk, gólyás, karikázó.

Somogyudvarhely (11) Somogy megye (Kiss József tanító, majd Mester Mihály irnok) 1935. Sapkatánc, kisszéktañc. 1936. VIII., 1937. Aratóüñnep, malomjáték. 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943.

Szada (55) Pest megye (Báró Vécsei, majd Kövér Ilona tanító) 1938. Gyertyástáñc. – Országos Néprajzi Múzeum filmtára: Leányok körtáñca, verbunk, bál az udvaron.

Szadmár (28) Bács-Kiskun megye (Kelemen Albert tanító) 1934. Fércotáñc, párnatáñc. 1935. Menyasszonytáñc. 1936. VIII., 1937, 1938, 1939, 1940. – MTA. Ft. 98., 483. Karikázó, párnástáñc, ugrós, mars, csárdás.

Szamosardó (85) Románia 1942. fonó, maszkrások.

Szany (4) Győr-Sopron megye (Kokas Kálmán tanító) 1931, 1932, 1933, 1934. Férfikar, dusoló, verbunkos, pásztorböske. 1935. Leánykar, csörgőpulka. 1936. VI., 1936. VIII. 1937. Pántlikapénz, 1938, 1939. Pünkösdi királynő. 1940, 1941, 1943. – MTA. Ft. 94., 349., Dus, verbunk, kanásztáñc.

Szatmárökörító (74) Szabolcs-Szatmár megye (Németh Lili földbirtokos) 1939. Kampóstañc, átvétős, szatmári csárdás. 1940, 1941, 1942. „Fereteges táñcaik vannak!” – jegyzik meg az ismertetőben. 1943. – MTA. Ft. 14., 110., 117., 118., 344., 383. Fereteges, juhásztáñc, magyar verbunk, csárdás, hármás csárdás.

Szék (10) Somogy megye (Tungli József és Józsefné tanítók) 1936. VIII. Regölés, tréfás lakodalmi szokások. 1937, 1939, 1941.

Szentgerice (93) Románia (Bíró Izsák lelkész) 1942. Maszkrások, csúrdöngölő üvegestáñc. 1943.

Szentistván (66) Borsod-Abaúj-Zemplén megye (Lukinics Ferenc tanító) 1931, 1932, 1935. Gyermekjátékok, kukkoló, betlehemesek, átvétős. 1936. VI., 136. VIII., 1937, 1938, 1940, 1941, 1942, 1943. – MTA. Ft. 27. 131. Lakodalmi menettañc, karikázó, négyeselő, átvétős, lippentős, seprűtañc, csárdás, kukkó, verbunk.

Szeremle (31) Bács-Kiskun megye (Dittler Lajos tanító) 1932, 1933, 1935. Lépő, futó, háromugrós. 1936. VIII. 1937. Halászok, üvegcsárdás. 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943. – ÁNE. Ft. 7. (a film lappang), ÁNE. Ft. 110. Csárdás, karikázó, üvegtáñc.

Tápé (80) Csongrád megye (Csóti Mihály tanító) 1934. Lakodalmi táñc. 1935, 1936. VIII., 1937. Halászok, mars. 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943. – MTA. Ft. 115., 154., 467. Leány körtáñc, darudöböggő, kanásztáñc, férfítáñc, oláhos, csárdás.

Tard (64) Borsod-Abaúj-Zemplén megye (Novothny László tanító) 1934. Remélés. 1935. Csapásolás. 1937. Viszik a lakodalmi kendőt, átvétős. 1938, 1939, 1940, 1941, 1942. – MTA. Ft. 599., Orszhágos Néprajzi Múzeum filmtára: Karikázó, csárdás, csapásolás, átvétős csárdás, férfiszóló.

Tiszapolgár (72) Hajdú-Bihar megye (Boros József bíró) 1931, 1932, 1934. Csapásolás. 1935, 1936. VIII., 1937. Menyecsketánc. 1938, 1940, 1941, 1942. – MTA. Ft. 327. Csapásolás, csárdás.

Törökkoppány (13) Somogy megye (Császár József tanító) 1937. Csókpohár, menyasszonykikérő, kanásztánc. 1938, 1939, 1940, 1941. – MTA. Ft. 173., 348., Országos Néprajzi Múzeum filmtára: Verbunk, csárdás, söprútánc, kanásztánc, karikázó, erdőjárózás.

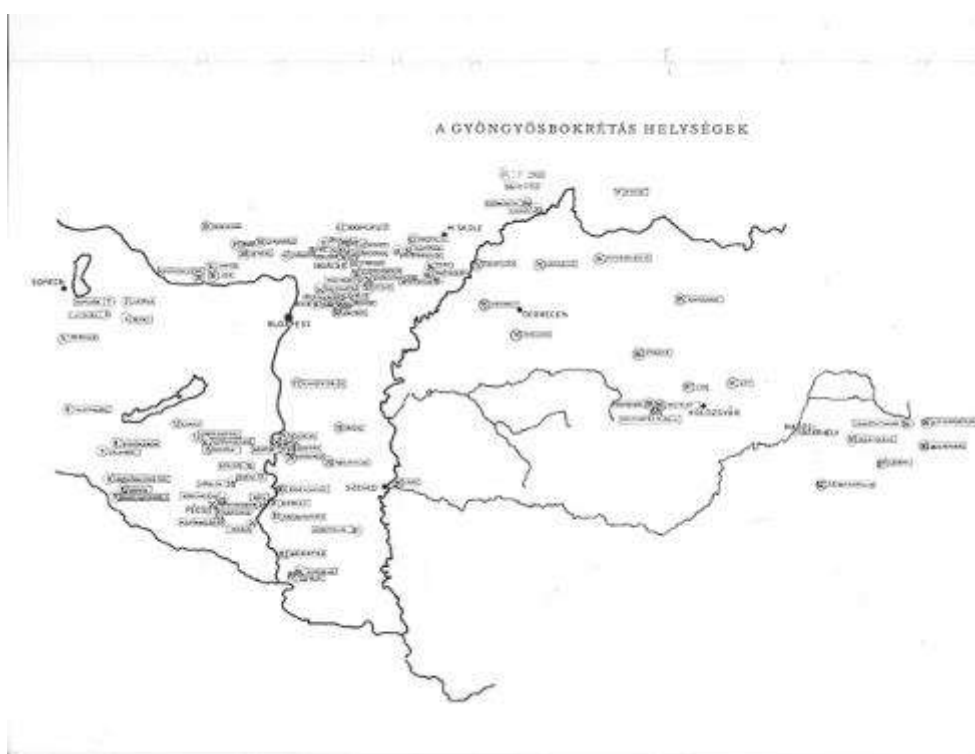
Tura (58) Pest megye (Kovács László tanító) 1936. VIII. Népballadák. 1937. Zödág, kukkó, 1938, 1939. – MTA. Ft. 123. Aratóünnep, menettáncok, csárdás, karikázó.

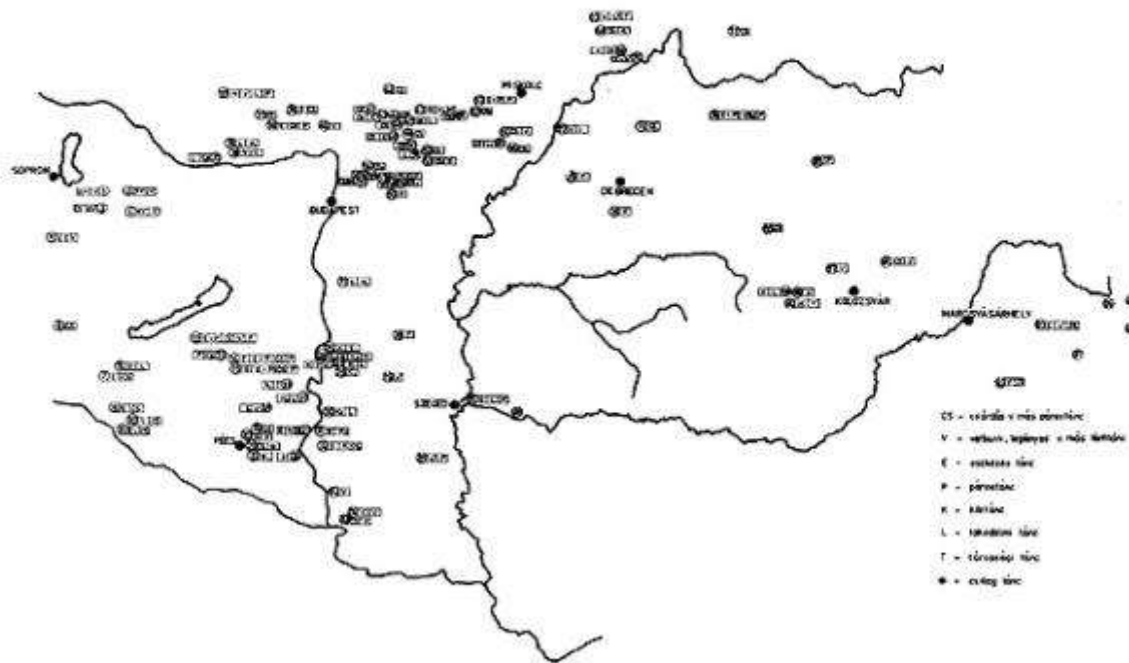
Uszód (26) Bács-Kiskun megye (Benedek Sándor gazda) 1935. Csókjáték, lippenős, körbokázó. 1936. VIII., 1937. Paprikafűzők, férctánc. 1939. Lúdtánc, seprútánc, mars. 1940, 1941, 1942. – MTA. Ft. 479.

Váralja (181) Tolna-megye (Jánosi György lelkész) 1934. Fonó, maszkások, tolnai- és hátravágós csárdás. 1935. Üvegcsárdás. 1936. VI., 1937. Szüreti korona. 1938, 1939. Játék a párnával. 1940, 1941, 1942, 1943. – MTA. Ft. 4., 211., 212., Országos Néprajzi Múzeum filmtára: Juhásztánc, kanásztánc, szőlőtaposó tánc, csillagtánc, hátravágós verbunk, szokások, gyermekjátékok.

Vitnyéd (3) Győr-Sopron megye (Horváth Péter tanító) 1935. Párosverbunk, ugrós csárdás, 1936. VIII., 1937. Pünkösdi királynő. 1938, 1939. Játék a párnával. 1940, 1941, 1942. – MTA. Ft. 111. 291, 349, 442. Csárdás, verbunk, párnásjáték, indulók köcsögös tánc, dudacsárdás, seprútánc, gyermekjátékok.

Zsámbok (60) Pest megye (Janda József tanító) 1935. Gunaras, kásdomikás. 1936. VIII., 1942. – MTA. Ft. 127.

B. A BOKRÉTÁS TÁNCOK JEGYZÉKE

Csárdások és más párostáncok. (CS)

átvetős: Szentistván, Tard, Cigánd, Szatmárökörítő

borozdán futó: Józseffalva

bújtató: Galgamácsa, Szada, Boldog, Komáromszentpéter

csalogató: Rimóc

csapós csárdás: Kustánszeg

csörgőpulka: Szany

dudatánc: Hevesaranyos

forgó: Kraszna

keménycsárdás: Cigánd

kapástánc: Gyöngyös, Gyöngyöspata

kállai kettős: Nagykálló

kettős ugró: Gyöngyöshalász

kipörgetős: Egerbocs

kivetős: Maconka

kukkó: Szentistván, Mezőkövesd

kukorgó: Órhalom

lassú: Szék

lippentős: Uszód, Gombos

mártogató: Galgamácsa, Buják, Boldog, Nagylóc, Kéménd, Bart

menyecskeváltó: Atkár, Kazár
patkóstánc: Egerbocs
rezgő csárdás: Karád
ropogós: Bocsárlapujtó
sarkantyús: Atkár, Hollókő
szatmári csárdás: Szatmárökörítő
ugrós: Koppányszántó, Kocsola, Mecsekszabolcs, Martonfa, Vitnyéd
vevő: Egerbocs
virágtánc: Pusztafalu

Verbunkok és más férfi táncok. (V)

Bene Ádám tánca: Kiskunhalas
csapásolás: Tard, Tiszapolgár, Alsóberecki, Cigánd, Pusztafalu
csúrdöngölő: Csíkmenaság, Kide, Kecsetkisfalud
dus: Szany, Bácskertes
hatoztatás: Alsóberecki
hátravágós: Váralja
huszártánc: Karád
pajtástánc: Galgahévíz, Bag, Nagyhind, Izsa, Mecsekszabolcs
páros verbunk: Kapuvár, Vitnyéd, Csorna
tempótánc: Szék
verbunk: Kapuvár, Szany, Perenye, Derecske, Kunszentmiklós, Diósjenő, Józseffalva, Szentgerice
törökös: Kunszentmiklós
legényes: Szék, Nádasdaróc, Inaktelke, Kalotaszentkirály, Kunszentmiklós, Csorna

Eszközös táncok, pásztortáncok. (E)

csikóstánc: Hortobágy
gulyástánc: Bugac
kampóstánc: Mikófalva, Szatmárökörítő
kanásztánc: Koppányszántó, Karád, Kocsola, Galgahévíz, Nagyhind
kendőtánc: Mikóháza
kisszéktánc: Somogyudvarhely
párnatánc: Szakmár, Homokmégy, Püspökbogád
sapkatánc: Kunszentmiklós, Somogyudvarhely
seprűtánc: Perenye, Uszód, Kéménd
üvegesárdás: Koppányszántó, Kocsola, Báta, Nagybaracska, Váralja, Szeremle, Tápé, Szentgerice

Körtáncok. (K)

csillagtánc: Hosszúhetény, Püspökbogád, Martonfa, Mecsekszabolcs, Váralja
csirajázás: Doroszló
férctánc: Kalocsa, Uszód, Géderlak, Homokmégy
futó: Őcsény, Szeremle
háromugrós: Nagybaracska, Érsekcsanád, Szeremle
karikázó: Atkár, Kazár, Nagyhind, Érsekcsanád

karolós: Kalotaszentkirály
körbokázó: Uszód
lépő: Ócsény, Szeremle
páros körtánc: Rimóc, Kazár, Buják, Szada, Kiskomárom
szegélytánc: Sióagárd
tüsköm ugrás: Gombos
váltó: Kazár

Lakodalmi táncok. (L)

árgyilustánc: Martos, Komáromszentpéter
dunnatánc: Kazár
gyertyástánc: Érsekvadkert, Nagyréde, Mezőkövesd, Szada, Kapuvár
mars: Kalocsa, Mohács, Tápé
menyasszonytánc: Mezőkövesd, Nagyhind, Szatmárökörítő, Érsekcsanád, Tápé, Izsa, Nádasdaróc
menyecsketánc: Tiszapolgár
szakácsnék tánca: Ócsény

Szokások, játékok (C)

arató ünnep: Gyöngyöshalász, Kazár, Bába, Hosszúhetény, Buják, Galgahévíz, Nagybaracska, Nagylóc, Somogyudvarhely, Kalocsa, Kraszna, Atkár, Szentistván
árva leány búcsúztató
(leány kikérés): Mikóháza
balladák: Tura, Galgahévíz
betlehemes: Szentistván, Órhalom, Mohács, Lővéte
busójárás: Mohács
cséplés hetesben: Szűgy
csókjáték: Uszód
csók-pohár: Törökkoppány
dongó: Csurgónagymarton
fonókép: Gyöngyöspata, Buják, Váralja, Hollókő, Órhalom, Kalotaszentkirály, Szamosardó
golya: Csurgónagymarton
gúnaras: Zsámbok
gúnárjáték: Bácskertes
hajnaltüze: Bart, Kéménd
halászok: Szeremle, Tápé
háromkirályok: Püspökbogád
hevenyátadás: Püspökbogád
hidasjáték: Nagylóc
hídtánc: Uszód
kásdomikás: Zsámbok
kiszijárás: Galgamácsa
kivetős: Maconka
karácsonyi köszöntő: Józseffalva
koszorúköszöntő: Alsóberecki
kő-kő: Maconka
lakodalom: Nagyréde, Somogyudvarhely, Tard, Tápé
lövásár: Csurgónagymarton

mancs-játék: Órhalom
maszkrások: Szamosardó
menyasszonykikérő: Törökkoppány
májusjárás: Cigánd
örömkalács: Diósjenő, Galgahévíz, Buják, Boldog
pántlikapénz: Szany
párnajáték: Vitnyéd, Mohács
pincszer: Karád
pásztorböske: Szany
pümkösdjárás: Galambok, Szany, Tura
regölés: Galambok, Kiskomárom
remélés: Tard
Szent Iván tüze: Bocsárlapujtó
szüreti ünnep: Sióagárd, Püspökbogád, Váralja
szűzgulyafordítás:36 Cigánd
tejbemérés:37 Inaktelke

Utóhang

Áttekintésünk a bokréta pártoló és ellenfelek több évtizedes vitatárgyát adja közre. A viták nem egyszer a tények alapos ismerete nélkül zajlottak és eredményeztek kultúrpolitikai megfontolásokat is. Ezek egy része határozottan elítélte a Gyöngyösbokrétát mint kulturális-társadalmi megmozdulást és mint színpadi jelenséget is. Holott a bemutatott táncok, szokások stb. futó áttekintése után már elismerhetjük a bokrétások és a Bokréta Szövetség jó szolgálatát, hagyományörző tevékenységét. Külön tanulmányokat érdemelne a zene, viselet és tánc hagyomány anyagának részletes rögzítése, elemzése. Erre most nem vállalkozhattam. Dolgozatomban csupán arra törekedtem, hogy az adatszerű ismertetésen túl ezt a mozgalmat összefüggéseiben mutassam be a második világháborút megelőző magyar társadalom ellentmondásos légkörében.

Az ellentmondásokhoz tartozik, hogy bár e korszakban sok feltétel adva van egy népművészeti mozgalom „kitörésére”, a vezér Paulini a magyar hagyomány fölfedezésére és megmentésére mégis a Rákóczi úti Balaton Kávéházból indul csatába. Az is jellemző, hogy az akkor már lassan fél évszázada giccsbehajló népszínművet parasztszereplőkkel „visszapolgárjogositó” kísérletei után, több esztendő ebbéli tevékenysége után „jut csak eszébe” Paulininak, hogy a paraszttal paraszti hagyományokat vigyen színpadra. Hagyományfelhasználása „tálalásában”, erről szóló írásaiban, magatartásában minduntalan érezni vélem a Balaton Kávéház és „A” népszínmű kísértetét. Ez a reminiscencia keveredik az általa elképzelt „magyar úr” felvett szemléletmódjával, magatartásával. (Így érzem, hiszen a nagyon is városi – netán kispolgári – foglalkozásából, „48-as párti”-ízű ellenzéki eszéből és baloldaliságából a Gyöngyösbokréta kivirágzásával egyszerre és együtt fejlődik ki „úri” magatartása, egészen az állandó csizmahordásig!) Talán ezért marad mindig valami ködös a hitelesség, a „dogmák”, az előadások tartalma körül, s talán ezért kelti legtöbb tevékenysége, megnyilatkozása a felszínen mozgás érzetét. - Lám, ismét Pauliniról beszélünk, ha a Gyöngyösbokrétáról esik szó.

Vajon miért nem csak a csoportokról, produkciókról beszélünk? Jellemző ez is. A csoportok „csak tudták a táncot és eltáncolták Pesten”. Mindentől függetlenül. A hagyomány, az előadások, a táncosok jelentették a nagyszerű időálló tényezőt. A mozgalom, a megjelenés a

színpadon, a várbeli körmeneten, kívánsághangversenyen stb. volt a „díszlet” körülöttük. Ez a díszlet ugyanúgy meghagyta kívülállásukat, mint a vitákon és a sajtóban kavart Bokréta körüli vihar „a pohár vízben”, - a szervezkedés velejárói már Paulini terebélyesét képezték. Mindenesetre érdekes kettősség van a bokrétások kívülállásában is. Hiszen szerették a szereplést, szívesen tartották be a magatartásbeli, művészeti instrukciókat, csak éppen a társadalmi valóságot, abban való helyzetüket elemző gondolati küszöbön nem léptek át. Ezt tette meg helyettük Paulini, legtöbbször egyéni módon és általában a korszellemhez igazodva. A mozgalom tehát a sokoldalú társadalmi öntudatosodásban messze alatta marad a később kialakult néptáncmozgalom szellemének, progresszivitásának. De hiába kérnénk számon a mai 30 évvel későbbi néptáncfeldolgozásokat is. Ugyan hol voltak az ehhez értő szakemberek? A néprajzosok fel tudták gyűjteni a hagyományt, de alig adhattak színpadi tanácsot. Legfeljebb azt tudták megmondani, mit nem látnak szívesen. Paulininak jobb érzéke volt a színpadhoz és – uram bocsá! – a paraszttal, szereplőkkel és vezetőikkel való bánásmóddhoz, rátartásukhoz, érzékenységükhöz, apró tárgyaikhoz... Ezért egyenlő még ma is a Gyöngyösbokréta Paulinival – legalábbis a bokrétás tagok és a mozgalom ismerőinek emlékezetében.

Milyen tapasztalatokat szűrhetünk le az eddigieken túl a korai néptáncmozgalom történetéből? Az elmúlt 25 évben ritkán sikerült olyan nagyvonalú népművészeti bemutatót szervezni, mint amilyen a minden év augusztusában 6-8 napig tartó, olykor 60 csoportot is felvonultató Gyöngyösbokréta sorozat volt. Sok-sok csoport sok tagja mozdult meg ekkor, hogy valóban saját ünnepi népviseletében, önbecsülve, saját hagyományát mutassa be. Szükségünk lett volna erre tovább is! Igaz, a népművészeti mozgalom a felszabadulás után tovább fejlődött, sőt egyes ágazatai csak ezután bontakoztak ki. A fejlődés azonban nem volt egyenletes, s közben sok táncot és viseletet, emberi lelkesedést és bizalmat hagytunk elkallódni. Mondhatná persze valaki, hogy a bokrétások napidíjért jöttek. Igaz, azért is. Viszont pénz is volt rá. Mondhatná valaki, hogy a csoportok 80 százaléka mellett a 20 százalék rossz volt. Igaz, talán néha még több is. De ki az, aki 15 éven keresztül 100 csoporttól és több ezer embertől – akinek nincs is mindig színpadhoz értő vezetője – csak jót kap?

A többségében jót látta volna szívesen néhány „értő” ember, amikor skandináv mintára szabadtéri múzeum részének kívánta a Gyöngyösbokrétát átszerveztetni. Igazuk volt? Talán ma igazuk volna, ha a színpadi feldolgozást és a népművészeti bemutatót különválasztanák. A maga idején még csak átmeneti, kevert műfaj született. A gondolatot azonban ma sem kellene elejteni.

Az egész mozgalom társadalmi háttéréről egy időben többen úgy vélekedtek – utólag! –, hogy a Bokréta „en bloc” kulákmozgalom volt, míg mások szerint éppen a spontán németellenesség fellegvára a fasizálódó Európában. A szélsőséges és felületesen sommás vélemények jól illusztrálják, hogy egy kuszált történelmi korszak kulturális mozgalmá sokszor ad lehetőséget különböző tendenciák érvényesülésére, következésként e tendenciák keretének eltérő értékelésére is. Bevalljuk, vizsgálódásunk során az egész mozgalmat sokkal összetettebbnek találtuk ahhoz, hogysem „hovásorolását” egyetlen kategorikus jelzővel elintézhessük. Azt azonban bizton valljuk, hogy ma is meg kell becsülni azokat az embereket, akik évek hosszú során lelkesedéssel és fáradsággal őriztek értékes hagyományanyagot és azt élményt adóan be is tudták mutatni! Nem szabad elfelejteni Paulinit sem, aki alapjában önzetlenül, kompromisszumok és alkudozások árán – olykor a „hatalomhoz” igazítva álmait: színpadot, magyarságot, parasztcsoportokat – elérte, hogy a köztudat harminc év után is számon tartja a

Gyöngyösbokrétát, s hogy a társadalom akkori vezetőereje a falvaktól a parlamentig, a tanítóktól a tudósokig figyelemmel kísérte és többségében támogatta törekvését.

Ma is meg kellene nyerni minden termelőszövetkezetet, társadalmi szervezetet, tanácselnököt, akár a parlamenti képviselőket is a népművészeti mozgalom támogatására. Nem mintha ez a mozgalom napjainkban teljes gondozatlanságban szenvedne. De azt sem tagadhatjuk, hogy pártoltsága az utóbbi pár évben csökkent, és sajátos módon nemcsak anyagiakban, hanem erkölcsiekben is. Valószínűleg arra kell ezt visszavezetnünk, hogy a mozgalom eszmei alapjai, művelődéspolitikai célkitűzései is tisztázatlan maradtak az utóbbi időben. Ezek rendezésével pedig új, gyakorlati kezdeményezésekre nyílhatna lehetőség. Mindenesetre előttünk áll egy történelmi példa eredményeivel és hibáival. Tapasztalatainak jövőbeli kritikai alkalmazásáról nem volna érdemes lemondanunk.

Budapest, 1969. szeptember

16. Pihenő mezőkövesdi bokrétások a Halászbástyán

Parly Bouquet dancers
from Mezőkövesd relaxing
on Fishermen's Bastion in
Budapest

Irodalom

A források pontos hivatkozását a tanulmány szövege és jegyzetanyaga közli.
Az alábbi bibliográfia az összefoglaló tájékoztatás igényével készült.

Az ezeréves Magyarország és a Milléneumi kiállítás. Budapest, 1896.

Az ezeréves országos kiállítás közlönye. Budapest, 1-4. évf.

Ethnographia. - A M. Néprajzi Társaság folyóirata, Budapest.

Bokrétások Lapja, Budapest, 1-6. évf.

A Hagyomány Szava, Budapest, 1-5. évf.

Színészeti Lexikon. Budapest, 1929.

Heti és napilapok: Színházi Élet, Délibáb, Budapesti Szemle, Fővárosi Hírlap, Magyar Kultúra, Magyar Szemle, Rádió élt, Új Idők, Budapesti Hírlap, Az Est, Magyarság, Nemzeti Újság, Népszava, Pesti Hírlap, Új Nemzedék.

Dr. Gönyey Sándor: A Gyöngyösbokréta története. Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára. EA 5771.

Debreczeni László: A Gyöngyösbokréta aktáiból. Táncművészeti Értesítő, Budapest, 1956.

A Magyar bokrétá története. Cikkgyűjtemény a Bokréta Szövetség hagyatékából. I-X. Kötet. Magyar Csupajáték. Cikkgyűjtemény a Bokréta Szövetség hagyatékából.

Adatközlők

1. A helyi Bokréta szervezetek tagjain kívül:

Szilárd Antal, a Bokréta Szövetség titkára; Dr. Gyönyey Sándor, a Néprajzi Múzeum munkatársa; Muharay Elemér, a Népművelési Intézet osztályvezetője; Pataky József, színháztörténész; Dr. Volly István, népzene kutató; Dr. K. Kovács László, az Egyetemi Néprajzi Intézet munkatársa; Dr. Tálasi István, egyetemi tanár; Szabó Iván, szobrászművész; Sz. Holló Valéria, iparművész; Dr. Maros Béla, a Fővárosi Idegenforgalmi Hivatal volt igazgatója; Bánhidi László, színész.

2. A bokréta mozgalom személyes résztvevői:

Gajdócsi József járási műv. oszt. vez. És Nemes János ny. tanító, Hosszúhetény; Király Irén tanító és Vig József tsz-tag, Sióagárd; Cinege József gulyás számadó, Debrecen; Arany Imre tsz-tag, Derecske; Gellér Dezső kereskedő, Császár József és Horváth Jenőné háztb., Örökítőfülpös; Varga Dávid kereskedő és Dobos Antal ny. tsz-tag, Polgár; Harta F. József tsz-tag, Pusztafalu; Jarecsni Pál tsz-tag, Hutkai Imréné háztb., és Pataki Sándor postamester, Mikóháza; Géresi Bertalan kocsmáros és ifj. Kántor Mihály tanár, Cigánd; Hangácsi Ferencné háztb. És Barna István tsz-tag Alsóberecki; Máté Mihály tanító és Pergel Józsefné háztb., Kocsola; Kurdi Lajos kereskedő és Kurdi Lajosné háztb., Koppányszántó; id. Cziegner Ferenc tsz-tag és ifj. Cziegner Ferenc, Törökkoppány; Huszár Dezső tanító, Huszár Dezsőné (korábban Tungli Józsefné) tanító és Tóth József tsz-tag, Somogyudvarhely; Varga János ny. tanító, Galambok; özv. Kiss Istvánné háztb., Hodgya (Románia, Erdély); Erdei András ref. lelkész és Simon Sándor tanító, Kecset (Poltinis, Románia, Erdély); Bíró Iszák unit. Lelkész és Bükkösi Márton zenész, Szentgerice (Galatani, Románia, Erdély).